

KRAJODRAZI

KRAJODRAZI

2015.

Izdavač:
Regionalna razvojna agencija Dubrovačko-neretvanske županije
DUNEA d.o.o.

Urednici:
Marina Oreb, Maja Nodari, Jasminka Grgurević, Mašo Čekić, Marija Nikolić, Aleksandra Kapetanović,

Grafičko oblikovanje:
Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije

Reprodukcije umjetničkih djela:
Rudolf von Alt, Ljubo Babić, Krunoslav Balog, Mišo Baričević, Vladimir Becić, Marusja Brautović, Vlaho Bukovac, Menci Klement Crnčić, Josip Crnobori, Petar Dobrović, Ivo Dulčić, Zdenko Gradiš, Vunko Hajdić, Ignjat Job, Maja Jug-Pecarić, Ante Kastelančić, Krešimir Katić, Milan Konjović, Anka Krizmanić, Jagoda Lasić, Edward Lear, Loren Ligorio, Stjepko Mamić, Ernesto Markota, Antun Masle, Ivan Đani Maričić, Celestin Medović, Niko Miljan, Antun Motika, Marko Murat, Edo Murtić, Stipe Nobilo, Petar Omčikus, Izvor Oreb, Lukša Peko, Branko Popović, Đuro Pulitika, Vojo Radoičić, Marko Rašica, Julija Ristić Sremac, Antonija Rusković, Viktor Šerbu, Ljudevit Šestić, Velimir Trnski, Josip Trostman, Mladen Veža, Ivo Vojvodić

Fotografije:
Igor Brautović, Tošo Dabac, Damir Fabijanić, Ivan Ivičević-Bakulić, Daniel Pavlinović, Željko Šoletić, Željko Tutnjević, Pavo Urban, razglednice i stare fotografije preuzete iz Facebook grupe "Historical images of Dubrovnik"

Tisak:
Alfa-2, Dubrovnik

Naklada:
1000 komada

ISBN 978-953-56949-2-2

CIP zapis dostupan u računalnom Skupnom katalogu hrvatskih knjižnica pod brojem 550121095

KRAJODRAZI

Dubrovnik, 2015.

Predgovor

Kulturni pejzaž, krajolik, krajobraz... kako god zvali odraz je ljudskog prisustva i stvaranja u prostoru, odražava način života i iz toga proistekle potrebe, odražava čovjekovu prisutnost kroz vrijeme, njegov racio i vještinu stvaranja, poimanje estetike i poimanje lijepoga. Kraj je odraz čovjekove prisutnosti i stvaranja - KRAJODRAZ.

Čovjek od pravremena stvara i svojim stvaranjem mijenja pejzaž/krajolik. Mijenjao ga je prema svojoj potrebi, stvarao plodne dolce podziđujući strme padine, dijeleći plodna polja... uz njih je gradio svoje kuće, među kućama crkve ... čovjek je gradio i prostor i u prostoru. Tako je nastajao kulturni pejzaž/krajolik. Ljepota pejzaža/krajolika bila je nadahnuće i ljudima koji su ga stvarali i onima koji su dolazili i odlazili, bili u prolazu... Nadahnuta ljepotom kraja, stvarana su umjetnička djela, slike, poezija, proza ... umjetnost nastala kao odraz karaja - KRAJODRAZ.

Ljepota kraja kao vizuelni doživljaj je samo njegovo lice koje nam se ukazuje. Ako hoćemo osjetiti njegovu dušu moramo znati više, zaći u dubinu, u nevidljivo, u nematerijalno... moramo čuti zvuk, osjetiti miris, probati okus... moramo spoznati ljude, upoznati običaje, čuti muziku...

Kao što je rekao Pjesnik, krajevi kao i bića imaju dušu...

Naši krajevi, i onaj Dubrovački i Boka su danas globalno prepoznatljivi. Malobrojni su oni koji neće prepoznati Grad čiji crveni krovovi opasani moćnim zidinama zalaze u modro more, a njemu ne daju u Grad, malobrojni su koji ne prepoznaju čudesne siluete Fjorda u kojem su skandinavski obrisi smješteni na obalu Mediterana. Nebrojeni turistički vodiči napisani su o obadva kraja, nebrojene fotografije pokušale su prenijeti ljepotu neprenosivu ni u jednom mediju. Ovi se vodiči uglavnom bave vizuelnom stranom kraja - njegovim izgledom.

Ovom smo brošurom, pored toga vizuelnog i očitog, željeli predstaviti i ono nematerijalno nastalo u toj ljepoti i zahvaljujući toj ljepoti. Htjeli smo pokazati DUŠU jer za kraj kao i za čovjeka, možeš reći da si ga upoznao tek kada mu spoznaš dušu... tek tada ga možeš i istinski voljeti i čuvati. Živeći okruženi jedinstvenom ljepotom često je nismo ni svjesni. Zato se treba sjetiti kako je taj naš kraj viđen očima i onih koji su ga samo posjetili, u njemu privremeno boravili, očima slikara, pjesnika, putopisaca... Želja nam je da ova brošura bude čitana među mladima kojima će sve ostati, među onima koji donose odluke koje će imati odraz na tu ljepotu, odraz koji neće praviti ožiljke nego biti prilog naslijeđenoj ljepoti, među svima onima koji danas žive i ostavljaju odraz u ovim krajevima iznimne ljepote, stavaraju novi KRAJODRAZ.

U brošuri nisu dati isključivo oni objekti koji su već na bilo koji način zakonom zaštićeni, brošura sadrži dio onoga što su mnogi literati i putopisci koji su stoljećima dolazili i prolazili ovim krajevima rekli ili naslikali zadivljeni viđenim i doživljenim... brošura objedinjuje graditeljsko, književno, likovno naslijeđe – predstavlja kulturni pejzaž/krajolik od Neretve do nakraj Boke.

Budući da je ljepota i vrijednost svakoga kraja određena ne samo onim objektivnim i opšte prihvaćenim mjerilima nego je u mnogome i lični doživljaj ljudi proizašao iz njihovih sjećanja i uspomena, shvatanja i mjere lijepoga, to je ova je brošura sigurno u izvjesnoj mjeri i lična i tako bi bilo kogod da ju je pripremio. Stoga, dopunjavajte svojim dragim mjestima, svojim doživljajem krajolika/pejzaža, stvarajte svoju sliku KRAJODRAZA i potičite svijest o neizmjernoj obavezi njegovoga očuvanja.

Marija Nikolić

Krhotine ljepote, sekvence vremena, fragmenti prostora i neponovljivosti prirode i zaboravu otrgnute, riječi. U proze i pjesme složene.
U natuknicama izdvojene. Ili sklonjene u fusnote.
U hinjenom bijegu od ljepote.
Uzaludnom.

Davor Mojaš

Dubrovačko-neretvanska županija lirskim korakom

Prostor Dubrovačko-neretvanske županije, najjužnijeg hrvatskog kraja, Bog je obilato obdario. Bogatstvom kultiviranog krajolika i mjestima dugovječnog povijesnog pamćenja. Središte joj je i srce Dubrovnik. Jedan jedini, neponovljivi. GRAD SKLAD, kako zapisa književno pero, prava dragocjenost na karti Svijeta, na gvantijeri svetoga Vlaha, poput modela idealnog svijeta u maloj magičnoj formi. Vlahovo oko bdije nad svom zemljom dubrovačkom, šumama i konavoskim brdima, pitomim elafitskim poljima i stonskim solanama, rijekom Omblom i mljetskim jezerima, pelješkim vinovim lozama i zlatnim kapljicama, skladnim ljetnikovcima, orsanima, odrinama i kapelicama, brodovima na pučini, galebovima na obzorjima. Povezan sa svim svojim poput srca i krvotoka.

Županija se uz povijesni grad Dubrovnik diči i "ornamentom od svijeta", famoznom Korčulom, na istoimenom najzelenijem Jadranskom otoku. Crnoj Korkiri još iz doba Grka, od kada se trsovi loze pretvaraju pod suncem u tečni «grk», a maleni otočići arhipelaga pred gradom od antičkih vremena svjedoče jedrinu i otpornost dalmatinskog, vrničkog kamena kojim su izgrađena i dubrovačka i carigradska raskošna pročelja. Korčula - mašta utisnuta u kamenu i geniju Marka Pola svjetskog putnika i putopisca. Korčula - otok brodograditelja i mirisa smole borovih šuma, ljepotica pod velom Bule i svojih moreškanata.

Povijest je pod ruku sa zemljopisom ostavila traga u oba utvrđena grada na kraju uskog zaljeva kojim se poluotok Pelješac odvaja od kopna: Ston i Mali Ston, ali su još dublji temelji nad očaravajućim ostacima drevne Narone

i iščezlim, možda potonulim antičkim Epidaurom, danas ubavim Cavtatom.
Vijenci pitomih i po mjeri skrojenih sela utisnuti su u krajolik s istim dostojanstvom kakvim su mišljeni i gradovi. Konavoska Donja i Gornja banda jednako se s milinom prilagođuju i miluju Prirodu, kao što Ljuta još uvijek teče Zemljom i napaja je, pretačući se u pitomost Župe i njeno kraško uzmorje - do slikovitih Mlina s labudovima i Ilarovom crkvom, što nosi ime sveca čudotvorca, oslobodiltelja od vatrenog zmaja i njegovu legendu.
Brojni su Božji hramovi diljem županije, što po visovima, što po udolinama istinski znakovi u prostoru.
Primorje se dubrovačko stere od Osojnika do Imotice, s uvriježenom podjelom samih svojih žitelja na Gornja i primorska sela. Nedarežljiva im je zemlja, s malim krševitim plodnim udolinama podarila ljepotu svevremenosti. I slansko i stonsko Primorje i Mravinca i Lisac, i Ošlje i Smokovljani zrače iskonom i toplinom svojih čednih i dobrohotnih ljudi.
Županija se naša pruža i stapa s pejzažem na morskoj ili riječnoj obali diljem negdašnje djedovine Astareje, od Orašca, Cvjetina Trstenog, Brsečina i Dola, s pogledom na zgusnutu ljepotu Jelenskih otoka, rasprostrtih na plavetnilu mora. Tri su Elafita, Koločep/ Lopud/ Šipan, tri mala cjelovita svijeta, raskošne riznice nataložene povijesti, s dostojanstvom kneževih dvorova i opuštenom ugodom negdašnjeg renesansnog ladanja spojenog s dobrobitima poljodjeljstva i mirom Prirode.
Smjene ugođaja krajolika od Kleka prema luci Ploče i dalje prema Metkoviću, otkrivaju nova bogatstva, tajanstvo i tišinu Baćinskih jezera – pripremajući oko za uzbuđujuće Neretvino porječje: čudesni kontakt rijeke i mora, nizine i krša, jezera i močvare. U izdašnosti ljepote, ugodnom

sredozemnom podneblju jednako se ljudsko nepce veselilo jegulji, crnoj liski i žabljem kraku i u doba moćnika ovjekovječenih u Augusteumu Narone, ili Neretvanskoj kneževini (od 11. st. u sastavu hrvatskog kraljevstva), kao i za današnjim trpezama.
Još je darova Prirode u blizini. Pelješki se zlati Rat. S vrha se njegova Sv. Ilije razabire romantični jadranski krajolik: obale mu s načičkanim prekrasnim uvalama i bijelim žalima, gajevima maslina i stoljetnih čempresa, stijenama obraslim mirisnom kaduljom, dvorovima dičnih orebićkih kapetana, a prisoji se Dingača i Postupa zlate lozama, darom Božje prirode.
A onda začarana ljepost Mljeta, odakle je nemirni barokni lirik, opat Ignjat Đurđević pisao prijatelju: »Kunem ti se prisno, ovdje je ljupkost prirode sve stvorila bolje od ljudskog umijeća» Ali ni umijeće ne zaostaje. Sred jezera s morskom vodom, na otočiću sv. Marije sniva benediktinska romanika, uzdižu se moćni ostaci antičke palače i starokršćanskih bazilika u Polačama. Česvine se i borovi spuštaju do mora i zasjenjuju obale kao u biblijska, Pavlova vremena, a podmorje se Mljeta bogato crveni koraljima.
Morskom se širinom steru pučinski otočići Vrhovnjaci, pa arhipelag Lastovnjaka i čarobno Lastovo. U amfitetralnoj tišini čuju se zvona s crkve svetaca - vračeva Kuzme i Damjana, svetom se vodicom škropiš iz renesansne posudice što je dalekom zavičaju pokloni svjetski tiskar, Lastovac Dobrić Dobričević, osluškuješ tradiciju Poklada u ruži vjetrova, blaguješ rizot od jastoga i sladiš se lastovskim zrelim trešnjama.

To je moj zavičaj. Moj dom. Moja zemlja.

Maja Nodari, 2011.

LIBERTAS

DUBROVNIK

Dubrovnik je uvijek bio Grad mjere. Mjerom je postavljen, mjeru je uspostavljao, ozakonio na javnome mjestu, javno dostupnu svima, da se njom posluže, provjere izmjereno, izmjere što izmjeriti treba. Mjera grada i mjera čovjeka izjednačile su se u čovječnosti i božanstvenosti, u skladu i ljepoti, koja je uvijek mjera, i mjera svih mjera, međaš razdiobe, savršen međaš, između ljudi i neljudi, ljudi nazbilj i ljudi nahvao.

Dubrovnik se uvijek uzdao u snagu riječi, a ne u ždrijela svojih inače moćnih topova (smiralja), koji su i sami bili djelo umjetničko. Oslanjao se na logos diplomacije koju je

krojio, u kojoj je prednjačio u onoj Europi i svijetu, skrbeći za svoj puk, za svoj opastanak, za svoju ljepotu zbog koje je mnio da mu je dostatna, sveta zaštita od svakog barbarstva, od nelijepih i nemilih.

Dubrovnik je podigao isti onaj duh kao i sve druge sretne gradove stare Europe. Dubrovnik je skupocjena zdjela života na njezinu stolu za kojim se počesto pije bez-dušni diplomatski šampanjac. Dubrovnik dokazuje kako je krhka snaga onoga koji osim snage ništa drugo nema, mjera je pada oholosti takve snage kojoj je odavno poručio: »Sve što više stereš krila / sve ćeš paka niže pasti.«

Dubrovnik je grad istine. Istina na malom jeziku nije mala istina, nego je uvijek i samo ISTINA, i za nju nema zamjene. Kao ni za Dubrovnik. Dubrovnik je klopka. Dubrovnik je Feniks. Dubrovnik je kruna hrvatskih gradova, a Minčeta je kruna Dubrovnika, najslavnija kula na šahovskoj ploči Hrvatske.

U topovskoj završnici nedavnog rata, kada je sav divni lomni porculan dubrovačkih palača bio izložen zubu rinocerusa, tabanu mastodonta, nozi bezglavog, pobjeda je bila njezina, zato što snaga njezina nije samo u snazi njenoga kao u jedan sraslog kamenja, nego u snazi duha Slobode. On ju je, zajedno s Gradom, izdigao i uobličio, u ime Slobode, po mjeri Slobode, mjeri nad kojom nema mjere.

Luko Paljetak, 2013.

Pažljivo oko putnika mora. naime, zapaziti da čudesan, upravo neljudski sklad ovoga grada nije samo pitanje forme, već stvar najdubljeg duhovnog sadržaja. Sklad ovdje nije samo rezultat dobrog ukusa njegovih građana ni zanatske vještine njegovih graditelja, već nešto mnogo više: kroz dugi niz stoljeća, sklad je bio uvjet održanja Dubrovnika kao grada. republike i slobode ...

"U Dubrovniku" - primjećuje Josip Bersa, izvanredni crtač dubrovačkih slika i prilika - "skladnost je bila prirođena vrlina, bila je plod potpunog ukrštanja između raznih moralnih snaga, kao što su vjera, obiteljski odgoj. patriotizam; ona se očitavala u istančanoj osjetljivosti za sve ono što drugima može biti neugodno, u izbjegavanju svake vulgarnosti, u finoći zbora i tvora." Ali čini se da je u Dubrovniku i sama skladnost morala biti skladna, jer isti pisac navodi kako su u tom gradu vladike opominjale svoje kćeri: "Budi skladna, a ne priskladna, jer ni Gospa nije priblažena nego blažena!"

Dubrovnik je, zapravo, neobjašnjiv slučaj povijesti. Vrijeme ga je pobijedilo, čak i ponizilo, ali ga nije napustilo. Umjesto da trči za pobjednikom i slijedi korak povijesti, poraženi je Dubrovnik svoje Vrijeme vezao uz sebe i ono danas živi u njemu kao duh u boci. Umjesto da postane naš suvremenik, mi svi rado pristajemo biti suvremenicima Dubrovnika. Izgubivši već davno atribut države i sveden na razinu općine, Dubrovnik je danas više svoj nego što je to bio ikada u doba Republike. Iako živi bez ikakve stvarne važnosti u svijetu, čitav mu svijet dolazi u pohode. Hodočasnika je svakim danom sve više jer mi, smrtni ljudi, slučajno rođeni u svom vremenu, neprestano smo u traganju za onim vremenom i onim mjestom u kojima bi se naš život odvijao pametnije i korisnije, smislenije i punije.

Obuzeti pomamom putovanja, mi skakavci na kotačima, umorni od besmislenog prenošenja kovčega s jednog mjesta na drugo, prepoznajemo Dubrovnik kao jednu od mogućih

slika našeg duhovnog zavičaja. I zato je svaki od nas imao u Dubrovniku trenutak kad je pomislio kako bi valjalo napokon raspremiti kovčege i reći samome sebi: stigao sam!

Zvonimir Berković, 1977.

Kad bi na svijetu bilo više Dubrovnika, samo jedan od njih bio bi pravi: ovaj istinski, nepatvoreni, jedini Dubrovnik od kamena i svjetlosti. Ovaj otvoreni dlan pod zvijezdama, pružen svijetu. Jedinstvena pozornica na kojoj prošlost i budućnost imaju zajedničko značenje, vlastitu stvaralačku mjeru.

Juraj Kaštelan, 1974.

Grad kao čitav jedan svijet; Ako se složimo s Lewisom Mumfordom, piscem znamenite knjige Grad u povijesti (The City in History), da je grad simbolički govoreći čitav jedan svijet, onda je Dubrovnik pravi uzorak za takvu tvrdnju. Svojim strukturalnim svojstvima, biljezima identiteta, uljuđenosti, skladnosti i istančanosti stvorio je pojam Grada - Ideje, paradigmatski model.

Miljenko Foretić, 1998.

Starac je, u ruci drži Dubrovnik, njegov je nebeski zaštitnik, slavni sveti Vlaho (Blaž). Ta mu je uloga povjerena daleke 972. godine. Za vrijeme jedinstvene starodrevne feste, koja se svake godine 2. i 3. veljače održava u njegovu slavu, mimohodom se kroz Grad nose njegove moći, okovane u staro zlato, srebro i emajl. Pred njegovom crkvom, kojoj je sadašnji oblik početkom 18. stoljeća dao venecijanski arhitekt Marino Gropelli, iz košarice od pruća u zrak polete dvije bijele golubice koje svugdje na svijetu znače samo jedno: Mir i sloboda! Vjerovao ti ili ne, sveti te Vlaho motri i čuva sa svih vrata grada Dubrovnika.

Bila je to sklonost na prvi pogled. Pritekavši mu čudom u pomoć svetac je Dubrovnik odmah prepoznao kao svoj grad, a Dubrovnik ga je odmah prigrlio kao svoga parca i zaštitnika, smjestio se na njegov sveti dlan.

Čudotvorni biskup iz Sebaste, Blaž (Blasius) - Vlaho uzašao je tada na sva javna mjesta Dubrovnika kao njegov zemaljski i nebeski znak. Njegov pozlaćeni srebrni lik, rad dubrovačkih zlatara 15. stoljeća, gleda s glavnog oltara njegove crkve. Njegove pak moći, glava, desna i lijeva ruka, optočene srebrom, zlatom, emajlom i dragim kamenjem, svake godine, na svečav blagdan, izlaze iz riznice dubrovačke prvostolnice. Njihov mistični svjetlucavi sjaj na zimskom suncu najavljuje skori dolazak proljeća. To traje već više od tisuću ljeta.

Probudiš se radosniji. Zvone sva zvona Grada. Svako za sebe i svako u suglasju s drugim. Svečano spokojstvo što ga danima osjećaš u sebi, dobiva prizorište. Oko tebe sve je više ljudi. Ideš prema mjestu s kojeg će u zrak poletjeti ptice. Iz košarice, spletene od pruća. Iz Grada, košarice spletene od kamena. Zdjele ponude. Pladnja zahvalnosti. Kupice slobode. Svetac na vrhu crkve pokazuje im prstom smjer. Golubicama. Već si ga upoznao. Svetog starca. Vlaha. Sreo si ga i neki dan, na putu u Dubrovnik.

Luko Paljetak, 2013.

U prastaro vrijeme, u doba kad Placa (Stradun) još bijaše more, tuda je plivala lijepa Harmonija, skladna žena boga Kadma. Slane kapi s njezina lijepog tijela zapljuskivahu sasvim blage, pitome padine Srđa s jedne, i hridi otoka, s druge strane. Od njih je poslije nastao ovaj Grad, u koji se ulazi s jednakim tajanstvom kao i u svijet.
Dubrovnik je grad-spirala, kolijevka i sarkofag s čavlima zemlje i mora, sunca i zraka, kamena kutija s poklopcem od neba (kao na sanducima starih pomoraca s mirisom piiti morskih sirena i krljuštima njihova repa između zaklopaca) koji se diže i spušta na staro i novo blago života, bubreg života usred slabina vremena, majčinsko tijelo oca, očinsko tijelo majke (Dubrovnik-Ragusa), kamena zdjela na lončarskom kolu, nebeska hrid za mudru obradu postojanja, nestvaran u svojoj tvarnosti i zato pogodan za svaki oblik približavanja, sve do same zrcalne točke, pa čak i preko nje, sa svim neizbježnim posljedicama prolaska kroz staklo razdiobe.

Tereza Buconić Gović, 20. st.

Idemo preko mosta kroz vrata u zidinama. Ulazim u maleni prostor što se pod kosim zidinama spušta u lakom luku do drugih vrata... I kad onda prođeš kroz njih, zastaneš zadivljen i gledaš: velika, ne osobito široka, prkosna ulica, ravna, zatvorena čvrstim, odlučnim kućama. A svaka od ovih smeđastih kuća..., sagrađenih od kamena, borbenih i oboružanih, svaka udvorno stoji sama za sebe, bar tri koraka udaljena od susjedne, tako da posvuda nastaju tijesne uličice što se nastavljaju desno i lijevo i po stepenicama uspinju uzbrdo. To je put od Vrata do Pila do Vrata od Ploča, velika dubrovačka ulica – Stradun, popločan velikim pločama. Čini se kao smo u dugoj uskoj dvorani i neprestano valja misliti na Trg Svetoga Marka. To je trg otet opasnostima što još uvijek stoji s oružjem u ruci, plesna dvorana i dvorana za mačevanje u isti mah. Svečana i ratnička...

Ne mogu si objasniti zašto se čovjek ovdje osjeća kao da je u velikom gradu. Strme uličice lijevo i desno, uzbrdo i nizbrdo okićene šarenim krpicama kao iz nekog talijanskog sela. Ali tko stupi na Stradun, odmah se osjeća da je u velikom gradu. Ovdje se osjeća dah velikog svijeta, tako je snažna prošlost koja je zapela ovdje, među ovim zidinama, i svud gdje kreneš, posvuda osjećaš dah povijesti...

Hermann Bahr, 1909.

Grad mi se pričinja kao otisak pečata povijesti; ovako je puna povijesti još jedino Venecija. I ovdje, kao i tamo, ništa nova nije nadošlo, i ovdje se vidi vjerna slika onoga što je nekoć bilo. I baš zato se ovdje nalaze istinske i vjerne slike za ilustriranje pripovijedanja, a te slike još nisu zamrle u živom životu i baš zato mi se pisanje dubrovačke povijesti čini najljepšom i najzanimljivijom zadaćom... Pri tom bi monografija o Dubrovniku bila zanimljiva i po tome što iz nje odzvanjaju udarci valova mora svjetske povijesti, jer dubrovačka sudbina bila je kao i slika grada, ne baš bogata i moćna, ali imućna i ugledna. I kao što more kupa njegove bokove, tako su veliki povijesni događaji našeg srednjeg vijeka tu odzvanjali. Brz neprestanih pogleda na povijest Crkve, istočno pitanje, Španjolsku i Mletke ne može se ispričati povijesni život Dubrovnika...

Alexander von Warsberg, 1871.

Dubrovački trgovci bili su sigurno najuporniji krčitelji putova u ovom našem prostoru, njihovo najstalnije pučanstvo. Neprestana spremnost znatnog dijela dubrovačkog stanovništva da krene nekamo na put, morem ili kopnom, sva ona velika i mala putovanja, u kojima ono sudjeluje, razvijala su u ovoj sredini posebne odnose prema prostoru. Izgrađujući postupno svoj teritorij, Dubrovnik je težio da čak i puteljke i staze između vinograda i polja sredi na isti onaj pravilni način kao i ulice unutar svojih zidova.

Milan Prelog, 1980.

Mnogo je prirodnih fenomena svjetskog glasa u Dubrovniku Martola Dupca. Teško je odabrati što istaknuti: veličanstvene Konavle, visoravan Rudina, udoline Majkova, Stonsko polje, pelješku Crnu Goru ili nešto drugo. Ipak sasvim posebno mjesto zauzimaju Rijeka dubrovačka kao izvorište najduže ponornice u Europi, delta Neretve s nadaleko poznatim ptičjim rezervatom, školjkama i jeguljama, Malostonski zaljev s tradicionalnim uzgojem kamenica još od rimskih vremena. Nacionalni park Mljet s Mljetskim jezerima, Arboretum Trsteno s velikim brojem posebno njegovanih biljaka i najstarijim i najvećim europskim platanama i Rezervat Lokrum s najljepšim primjerom makije, hortikulturnim parkom oko benediktinskog samostana i botaničkim vrtom.

Adam Benović, 2002.

Kada se udaljimo od osunčanih vinograda i maslinika, gajeva naranči i lovora, već na deset minuta poviše Grada kompaktnog poput modela u ruci njegova Parca Sv. Vlaha; kada se udaljimo od njegove skladne arhitekture ostavljajući za leđima Srđa beskrajnu morsku pučinu naći ćemo se pred divljom tišinom jednog drugačijeg svijeta. Odozgo će nam se učiniti da kontinent odguruje Grad u more. Za razliku od svih drugih gradova na hrvatskoj strani Jadrana, koji imaju svoje kopnom ili otocima zatvoreno more nalazeći se u kanalima, u dnu fjordova, u morskim tjesnacima ili na obalama morskih jezera jedino se pred Dubrovnikom otvara vidik otvorene pučine. No, Dubrovnik ima i svoje pejzažne interijere u Rijeci, u Župi, na Elafitima... U jednom okretu pogleda spajaju se olujno more, koje već čitav milenij potkopava gradske mire, i pitome vode pred skalinima dubrovačkih ljetnikovaca. Nigdje kao tu ne uviđamo da krajolik ovisno od odmjene godišnjih doba i o mijenama dijelova istog dana ima svoja raspoloženja, kao i ljudi. Nigdje voda i uzduh, zemlja i vatra nisu međusobno uslojeni u čišćim agregatnim stanjima i nigdje nisu u skladnijoj harmoniji kao u dubrovačkom pejzažu. U krajoliku apsolutne ljepote, Dubrovnik kao grad i sam je svojevrsna prirodna pojava.

Joško Belamarić, 1996.

Prijeko je više nego ulica. Taj raskošni takmac Place, ljepotica je što se skriva iza stotinu lepeza svojih balkona i svoje intimno rublje vješa s jednakom čednošću, kao što svoje osmjehe pruža jednako rasipno svima koji zađu u njeno okrilje. Najbolje je da i njezinu dušu kao kakvu zasjenjenu tajnu, uđu s one strane što vodi ulicom Celestina Medovića, raskošnog slikara mirisnih lavandi. Tamo je najljepše ući udvoje. Korak postane tiši a oči su neprestano prisiljene gledati gore pa noge prestaju biti svjesne tla. „Naći će me onaj tko me bude strasno tražio“ govori ta ulica glasom svojih minulih gospoja iza kojih je ostala hrpa šarenog cvijeća na balkonima.

I razgovor i svađe tu imaju oblik i zvuk gjazbe. Istina, sve se manje čuje ono domaće: “Kozo jedna! Čiopo jedna! Štirpo! Kugo!” Sve češće znaju pasti teže, modernije riječi (ali glazba ostaje ista), jer život tamo gdje se tijesno živi provali katkad strašću kakva egzotična cvijeta. Zatim se sve smiri uz mirisnu kikaru kafe, uz razgovor o tome kako komu uspijeva cvijeće, a cvijeće tu uspijeva od samih pogleda, od same ljepote zjena, od samog dodira s golim životom. Jer tu se čuje sve, i kako se kašlje, i kako se diše, i kako se voli, i kako se pravi život, kako dolaze gosti turisti s čitavim babilonom svojih šarenih jezika; samo se ne čuje kako se pati, i kako se umire: to se sazna posljednje – kad sve već prođe.

Luko Paljetak, 1998.

Ispred Pila dižu se gradske zidine, a pod njima duboka gudura u hridinama u kojoj se pjeni more i jezicima svojih valova ulazi gotovo u unutrašnjost Grada. U blizini gradova obrađuju se inače polja, razborito i prozaično, ali u ovoj guduri pred vratima od Pila zaostao je još jedan komad divlje i romantične iskonske prirode. Strme litice pokrivene su i na jednoj i na drugoj strani zidinama i kulama. More se lomi i pjeni i svojom rukom i samo sudjeluje u gradskom jarku dubrovačkom. Na vrhu litica sa sjeverne strane ove gudure nalazi se tvrđava Svetoga Lovrjenca, uz čije se terase i platforme sada uspinjemo... Sada je pred nama čitav Dubrovnik. More, koje se još nije smirilo, udaralo je od strme litice Grada i naše tvrđave, valovi su se propinjali i poneka kap pala bi čak na terase tvrđave i gradskih kula. More ovdje zna tako snažno udarati, tako mi kažu, da posolica prekrije čak i krovove kuća, a i pločnike ulica. Tada Ocean kao i Sveti Vlaho pruža ruku da blagoslovi ovaj grad što se rodio iz morskih valova...

Johann Georg Kohl, 1851.

Prošlost je ovdje tako jako prionula, da se još uvijek posvuda osjeća dah povijesti; i grčki i bizantski i mletački sjaj govori kraljevskim glasom iz svakog kamena. Preko brda i preko mora ovaj je grad nekoć slao svoju robu u daleki svijet, jednako su mu bili milostivi Karlo V. i Cromwell, jednako mu iskazivali svoju naklonost papa i sultan. Sve je to nestalo, ali je grad Dubrovnik ostao.

Herman Bahr, 1909.

Ulice se nižu kao portreti, poput slika na izožbi slika u koje su se ljudi uvečer skrili, i iz kojih ujutro izlaze u svoj drugi, reklo bi se nestvarniji život. Promiču Nalješkovićeva, Kunićeva, Petilovrijenci, Zamanjina, Dropčeva, Boškovićeva, koja u puku dobi naziv "Ulica od buže", jer su upravo gore, na njenu vrhu, 1908. u zidinama probijena vrata, buža (veliki Ruđer, u svojoj kući koja je u njoj, kao da tone natrag u zamršenu mrežu svojih astralnih brojeva). Kovačka podsjeća na drevne, glasovite zanate, na proslavljenu bravu dubrovačku koja i danas čuva mnoge tajne i za nju treba imati ključ, najčešće posve običan, ali njim treba znati, kao i s bravom. Ljubazna gazdarica dala vam ga je, čak i adresu napisala. Ako ključ izgubite, naći ćete ga. Ako izgubite i ključ i adresu, svejedno, čitav Grad vaš je dom.

Luko Paljetak, 1998.

Ovdje. u Dubrovniku, život još uvijek ima nešto od one vrijednosti koju je morao imati u Veneciji dok je bila mlada. Grad u kojem se pekao dobar kruh naučio je pripremati dobre kolače. Grad koji je sagrađen razumom i radinošću naknadno je razvio snažan smisao za eleganciju. Dubrovnik je prestao postojati kao republika prije stotinu i trideset godina, ali zgrade još uvijek imaju nepromijenjen odbljesak njenog sjaja, a ovi ljudi još uvijek imaju živahnost imućnih i onih koji znaju uživati. Ovdje urbanost dalmatinskih gradova dobiva karakter metropole.

Rebeccqa West, 1941.

Dubrovnikče blijedi u jutarnjoj rosi!
Zvuk zvona svilen, skakut koštan tovara,
a stijena stijeni, zvuk zvuku odgovara.
Dječaci kliču s breskvom, s dinjom, bosi.

Miroslav Krleža

Sjedeći za trpezom s mojijem Tudeškom, a pečeno bijehu donijeli - pjat, u njemu kapun. Gledam ali je guska, ali što drugo: onoliko velika kapuna moje oči nigda nijesu prije vidjele. Ispečen? Gledah ali je isprigan ali je ispečen: imaše njeku hrustu na sebi koja mi oči zanošaše, srce mi veseljaše, apetit mi otvoraše. Oko njega dvije jarebice oblahne, a sok iž njih rosi. Pjat ureševahu sa strana peča vitelja mesa od mlijeka, koja para da govoraše: „jeđ me, jeđ me“, i polovica zadnja od zečića, lardica okolo nazadijevana, a garofalići neistučeni nakićena, koja para na trpezi mirisom da stvaraše veselo, drago prolitje; a na krajijeh od plitice uokolo nakitili bijehu kosovića, drazijeh kosovića, *turdius inter avibus*, koji paraše da se uokolo uhitili bijehu i da u veras pojući govorahu: „Blaženi, uzmite!“ I u tjezijeh delicijah stojeći u kontemplacijoni, bijeh otišao in estasis.

Marin Držić, 1551.

O lijepa , o draga, o slatka slobodo
dar u kom sva blaga višnji nam Bog je do.
Uzroče istini od naše sve slave
uresu jedini od ove dubrave!
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti.

Ivan Gundulić, 17. st.

Čitavom Dubrovniku zajedničko je uvjerenje da je povijest nemoguće nadmašiti. Čak i u onim akcijama kojima bi morao upravljati stvaralački princip . Dubrovnik se doima kao brod koji se oprema za plovidbu u svoju povijest. Živjeti u Dubrovniku znači živjeti predrasudu u kojoj je svijet dovršen onog trena kad je posljednji kamen uzidan u krunište posljednje kule.

Milan Milišić, 1980.

Ljubav zna što joj je činiti

Molim Dubrovnik da zatvori svoja vrata
Jer nadolaze oni koji bi silom htjeli ući

Molim Stradun da priguši odjeke svojih koraka
Jer nadolaze oni koji bi silom htjeli umarširati

Molim fontane da mi dozvole da ih napojim
Da pretvarajući more u vodu
Ugasim žeđ na usnama ljudi
Požar na stablima Dubrave

Molim zvonika da se još više uspnu prema nebu
I da u koru bez zvona u tišini
Izmole *Te Deum* za spas Grada

Molim balkone da sakupe što više zvijezda
Za mračna skloništa besanih noći

Molim Knežev Dvor zidine i utvrde Dubrovnika
Da buđenjem prošlosti postide barbarstvo

Molim crkve dvorce palače muzeje
Da u nijemoj povorci Gradom proslave kulturu

Molim crveni fero na Porporeli
Da postane lumin Svetohraništa
Neugasivo svjetlo naše vjere ufanja i mira

Molim Svetog Vlaha da što čvršće obujmi Grad
I da ga nikad ne ispušta iz svojih svetih ruku

Ljude ne molim jer znam
Da ljubav prema Gradu i Domovini
Zna što joj je činiti

Mario Nardelli, 1992.

Spaljena zemlja

Gdje je bila kuća, klasje, dubrava unaprijed su vidjeli razvaline, paljevinu, gar.
Gdje je bio čovjek, žena, dijete vidjeli su krvavu mrlju. Prah, propuh slušali su mjesto
govora. Očiju unaprijed zaslijepljenih, ušiju unaprijed zaglušenih, bljeskom. praskom.
Gdje su pasle ovce, krave, konji vidjeli su strv.
Gdje su njušili krv, vidjeli su mlaz. potok. rijeku.
Gdje se čula pjesma. već su osluškivali krik.
Gdje je bio narod, otvarali su crnu zemlju. unaprijed.

Zvonimir Mrkonjić, 1992.

Zaustavio sam se i pogledao umorno, sklupčano tijelo Grada, mjesec ga je milovao, otkrivao i štitio u isti mah. I onda me obuzeo snažan osjećaj da tu dolje preda mnom leži jedno čudesno biće, neizmjerne snage, biće koje posjeduje Tajnu. I znao sam: uskoro će se probuditi Ljepotica, uskoro će se probuditi Div, Dubrovnik će uskoro procvasti ljepši nego ikada!

Marin Carić, 1992.

Max Reinhard je ovdje spontano izjavio da je ovaj grad tvrđava, uličica, trgova i zakutaka kao stvoren za Festival.

Claus Henning-Bachmann, 1938.

Uokolo grada, po obroncima brda, šepure se bijeli i crveni oleandri i tamnoljubičasti bugenvili.

Kurt Frieberger, 1955.

Dubrovnik je u stvari grad iz skoro posve bijelog kamena, a jednostavnost, jednolikost tona i stila svih građevina još više doprinosi općem utisku arhitektonske cjeline. Može se definirati kao monumentalno lijepo djelo, plemenito, ozbiljno i savršeno harmonično. Bez tragova istrošenosti i „patine“, a ipak blistav od starinskog sjaja, to je grad koji nema godina. I kao da će vječno trajati pod mediteranskim suncem u mirnoj usamljenosti i bez razmetanja.

Jacques de Grandpre, 1957.

Mjesto koje zrači posebnim dubrovačkim šarmom su vrata od Ploča… Tu prestaje Europa i počinje Istok. I to Istok slikovitiji od onog koji su kod nas popularizirali Decamps, Flandin, Marilhat, Gérôme, Berchère… ili neki drugi slikari… Zateći se u podne, na tržni dan, u karavanseraju na Pločama, prava je gozba za putnika koji voli igru svjetla i boja, za putnika koji je zaljubljen u slikovitost. Dubrovčanin, Konavljanin, Župljanin, Hercegovac, turski mazgar, zaptija ili žandar iz Carstva, austrijski časnik i službenik, okupljeni su na gomili, zbijeni oko visokog stabla tamnozelene krošnje, dok se u pozadini bijele zidine u koje neumoljivo tuče sunce; široki krovovi s crvenim crjepovima poprimaju ljubičaste tonove i bacaju velike plavičaste sjenke, guste no ipak prozračne; slučajnost i zbrka stvaraju kompoziciju kakvu slikar nikada ne bi znao složiti.

Charles Yriarte, 1878.

Posjetiti stari grad Dubrovnik, to znači – jednostavno – izaći iz ovog svijeta.

Aleksandar Fried, 20. st.

Samo fantazija vješta pisca pred Grad kakav je ovaj postavila bi otok kakav je Lokrum. Oduvijek su u vezi, ne samo brodicom kojom tamo odlaziš u vrijeme kada cvrčci jambično nižu svoje troheje, kao što more oko Lokruma niže svoje valove, pravilno poput redaka soneta ili nemirno poput slobodnog stihovlja u oluji uzburkane duše. Kada stupiš na tlo Lokruma, stupiš u samu tajnu. Osjećaš bijeli šum šapata sviju ljubavnika koji su ikada upravo s tog mjesta promatrali zvijezde, šuštanje svile i lepet krila, zvuk pjesama i mrmor dugih latinskih molitava što kao da ih i sad šapću u klaustru samostana. Benediktinskog. Lokrum je začaran i ne nadaj se da ćeš ga odčarati. Nisi za to došao. Ne iznenadi se ako u grmlju iznenadiš golu nimfu i golog satira. I sam skidaš odjeću. Tako ti je lakše. Na toj Kiteri dubrovačkoj, otoku ljubavi ukletih ljubavnika.
Uvijek si tražio nužni ti začarani otok. Konačno si ga našao. Na mjestu gdje je kazna odagnala Eden izdigao se Lokrum i zatim k sebi prizvao Grad, da bi čarolija dobila svoje zrcalo, ljubav svoje ljubavnike, sudbina svoje izvršitelje, čudo svoje svjedoke, brodica svoje putnike, tajna svoju vječnost.

Luko Paljetak Dubrovnik, 2013.

Hoćete li vidjeti nešto jedinstveno s obzirom na povijest, arhitekturu, kazališnu umjetnost, klimu i običaje – idite u Dubrovnik.

Alexandr Sergheevici Mensikov, 19. st.

Na otoku koji se zove Lokrum, nalazi se ... manastir i opatija crnih fratara u habitu Svetoga Benedikta. Oni imaju velike prihode. Cijeli otok pripada manastiru. Na njemu ima mnogo vinograda koji daju dobro vino, plodnih povrtnjaka i lijepih vrtova. Na otoku ne živi i ne radi nitko osim opata, fratara i tih siromaha i nema druge kuće osim samostanskih zgrada. Kada je more mirno, tamo ponekad dolaze građani i stranci iz pobožnosti ili radi okrijepljenja duše i tijela...

Filip de Diversis, 1440.

Izvan grada na jednom otočiću nasred mora nalazi se samostan reda sv. Benedikta kongregacije sv. Justine. To je mjesto za redovnike vrlo pogodno. Daleko je od sve buke, nalazi se nasred mora i prepuno je lijepih vrtova. Kada se uredi, a to je već započeto, bit će ovaj samostan krasan.

Hodočasnik Carlo Casola, 1494.

Od svih lokaliteta što ih srećemo na putu prema Svetom Jakovu najznamenitiji je svakako onaj koji se zove Betina spilja. Spilja se smjestila ispod stare kuće, porodice Getaldića na kojoj je bio latinski natpis koji u prijevodu glasi: *Bježˈte odavde brige, taštine, zavisti, kavge Mir i spokojstvo traži pećinu, bašću i hrid.*

Slobodan Prosperov Novak, 1987.

Crkvica je po starom običaju okrenuta k zapadu: mala je, skromna. Puna je svakojakih zavjeta; ponajviše su to male lađe, strpljivo građene kao igračke za djecu, pak lađe slikane sa razapetim jedrima u borbi s talasima. U staro doba dubrovačke lađe, prolazeći mimo one gole stijene, pozdravljale su iz topa čudotvornu Gospu. Stariji se ljudi sjećaju kako su u nekim prilikama čitave povorke Konavljana dolazile u grad, pa iz grada bosonoge išle u Gospu od Milosrđa, mrmoljeći naročite molitve.

Josip Bersa, 1941.

Gradac je oduvijek oduševljavao pjesnike pa mu je na samom početku njegove povijesti slavljeni, ali i prehvaljeni, poeta laureatus Ivan Trnski posvetio zanosne stihove:

Milota trud je uzpinjat se gore
Uživat raskoš mirisa i hlada
U zelen zurit nasadenja mlada
S visine motrit zidine i dvore...

Slobodan Prosperov Novak, 1987.

Veličanstvo mora

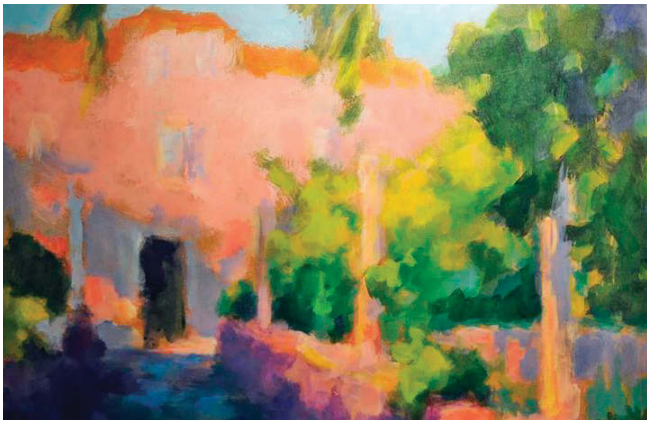
Cvrčci u borovima
Cvrče pjesan bez kraja, a more uzburkano
Šumori i udara o hrid, i huči, i huči,
Pod suncem rujanskim. Dovikuju se, neprestano,
Plivači; njihovi glasi
Ulaze kroz odškrinuta vrata crkve
Na Dančama, nošeni vjetrom, i umiru
Ispred Triptihona Nikole Božidarevića
(MCCCCCXVII MENSIS, FEBRVARII
NICOLA VS RHAGVSINVS PINGEBAT).
U davnini, i on je slušao
Šumorenje mora o kojem sada
Učiteljica mlada, u crno odjevena,
Tumači svome razredu malih
Djevojčica i dječaka; govori im,
Skupivši ih okolo sebe, pokazujući rukom
More: »Svratite, djeco, pažnju
I pogledajte kako se more razbija
O hridi, i kako se pjeni, i kako ... Hej vi,
Dođite bliže i slušajte mene ... «
Sedam dječaka, u košuljama zelenim,
Prestaše da osluškuju šumorenje mora
Da bi čuli glas učiteljice, koja zna sve
O moru: i kako se talasa, i kako se pjeni,
A nije u nedoumici, kao ja, koji sjedim
Na bliskoj klupi, u zavjetarju, i ne znam,
Premda su mi usta otvorena, kazati
Ni riječi pred veličanstvom mora,
Pred modrim šumorom vječnosti.

Dragutin Tadijanović, 1954.

Gruž ukrašen lijepim kućama, vrtovima, voćnjacima, česmama i potocima, oranžerijama, citronerijama i šipcima, kojih uvijek ima u sezoni.

Leon Bordier, 1604.

Mili Bože, lijepa tili je gruška luka! Nema joj nadaleko slične. Sa sjevera brdo Srđ, koje opuzajući put zapada svršuje s Nuncijatom; sa juga Hladnica, Petka mala i velika s brežuljcima Krvavog brda i Babina Kuka grle u svome kutu ovo mirno pristanište dubrovačkijeh brodova. Kitno borje, viti čempres, pitna maslina rese vrhe i skuta okolnijeh glavica. S desne i lijeve uzduž igala podižu se kuće marljivijeh stanovnika, more tiho podnožje im je i zrcalo u kojemu, kako vile nad jezerom, odsijevaju njihove slike prevraćene, i, pazeći ih noćno po mjesecu, reko bi da ti se prekazuje ono podvodeno selo, stan čarobni pjesničkijeh vila. Sjemo i tamo, kako labudovi među utvicama, gospodske polače, ljetno plandovanje dubrovačke vlastele, tjeme k nebu izdižu, a sjenu u more upuštaju, tako da sve ovo smiješano sa osjenom dublja Petke i glavica, ne znaš što ti je milije gledati, ili istiniti prizor na suhu, ili bjeguću mu sjenu u moru.

Mato Vodopić, 1868.

Gledajte sa zapada to naše more kako je lijepo! I kako je lijepo na Lapadu i taj miris borova! I kako je divna pučina, kad je gledaš sa Lapada, kako se razvila siva, tiha, bez nabora, bez daha! I začinješ pjesmu tako vedru i tako sjetnu. I kako je gusta sjena borova i čempresa na Lapadu!

Ivo Vojnović, 20. st.

Ne možemo se oteti njegovom raslinstvu (...) Tu je izrazito borova šuma koja ovom krajoliku daje čaroban izgled. Ponositi čempresi, osobito oni na Mihajlu (*in arboribus*) iz god. 1796. kao da pjevaju ili možda šapću o raju. (I. Vojnović) Koliko opet ugođaja pružaju oni uski puteljci što su se razasuli među bujnim maslinama i vinogradima pokraj kojih nailazimo na miholjice, poljske ljubičice, cvijetni ruzmarin i mirisni lovor. Doista se može reći da je ovo najljepši dio dubrovačke okolice.

Ivo Gugić, 20. st.

Geografski pojam Lapada predmnijeva dostatno veći prostor od onoga što se nekoć, pa i danas, uvriježilo u svijest namjernika i pučanstva. Poluotok, gotovo u obliku trokuta, dinamičnog pejsaža, pruža se od Boninova na zapad, obuhvaćajući više predjela i zasebnih toponima. Autentični kod Lapada čine: unutrašnji dio sa drevnom crkvom svetog Mihajla *in arboribus*; znakovitim grobljem i okolišem; šumoviti brijeg Petka kojeg su opjevali pjesnici; slikovita uvala Sumratin i nekad ladanjska staništa dubrovačkih vlasteoskih obitelji, dvorci koji skladom i elegancijom privlače suvremenog promatrača (posebice P. Sorkočevića). Pridružuju im se lokaliteti Gospe od Milosrđa s crkvom, zavjetnim simbolom nebrojenih dubrovačkih pomoraca (*ex voto*) te Gorica sv. Vlaha povezana kultom mjesnog Parca.

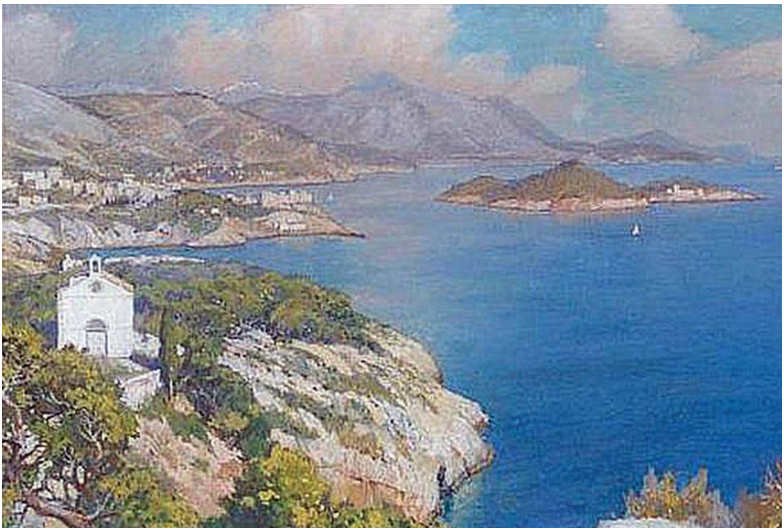
Miljenko Foretić, 1997.

Kroničar je davno zapisao: "Babin kuk stoljetni je svjedok svih ispraćaja i dočeka brodova i pomoraca dubrovačke mornarice. Biti na Babinu kuku i promatrat onu čarobnu panoramu doživljaj je za svakoga s osjećajem za ljepotu prirode koji se ne može zaboraviti!

Luko Bradarić, 2001.

Hoće li vječni raj biti ljepši od ovoga moga?

Ivo Vojnović, Lapadski soneti, 1891./1901.

Pjesma o Gorici

Na Gorici, iznad mora,
u mirisu uspavanih sjena
stoji crkvica jedna
davno napuštena.
...Al godine svake
jednog ranog jutra
zadršću čempresi, iglice bora
na zvukove glazbe, pucanj trombuna.
Uspavani zrak ustrepti
što više
tisuću mirisa noseć
prašinu staru s crkvice briše.

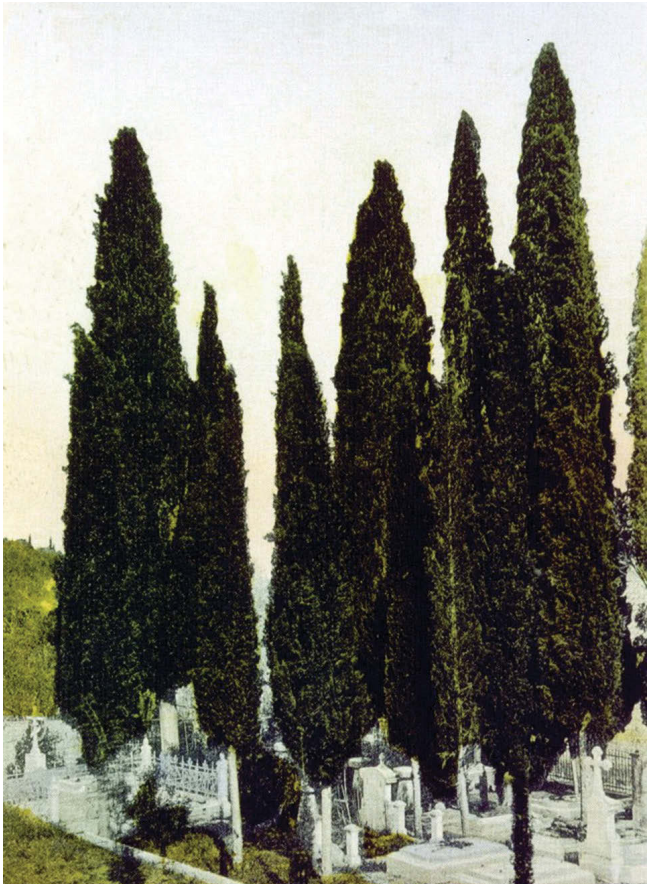
Vinko Vilić, 20. st.

Lijepo ti je o svanuću obzorje sa Gorice! Nad tobom je čisto nebo bez oblaka: zlatno rudo na istoku, gasi se i plavi pomalo kako odmiče put visine, na srijedi razljeva se u modro, koje opeta, na zapad slazeći tamni pridnu gdje se s morom grli se sinje ostaje s rubom crvenkastijem. Pod tobom je jadransko more, od istoka preko juga do zapada kraja mu ne dosižeš, a u jutarnjoj išini val za valim tiho gibajući, krasno odsijeva ti svu nebesku boju. Od sjevera do istoka brda ustavljaju ti pogled, ali pobrgjem sela namještena čarobno izgledaju kroz vlažnu maglu od sunca još nerazgrnutu. Tuda Trsteno divi se svojim gorostasnijem javorima. Orašac sa dubravom maslina. Petrovo selo sa svojom zavjetnom crkvicom Gospe od Vodica i ledenijem vrutkom žlijebi. Srgj sa ubavijem svojijem konalom, varoš Pile sa svojijem perivojima. Vidiš pod tobom komad Dubrovnika i ogromnu Minčetu, vidiš otok Lokrum i za njime otočiće Mrkan i Bobaru, na lijevo im je Cavtat, a priko njega gube se Konavle sa vrhovima Kotorskijeh planina.

Mato Vodopić, 19. st.

Din - din - din - din, razgoljio se po uzduhu sitni glas crkvice Svetog Mihajla, trčao po bregovima, prodirući kroz bore i čemprese, navještajući svijem onijem, koji hoće i koji neće da ga slušaju pa u vedrini blagog septembarskog dana, i zemlji, i moru, i ljudima, i zadnjim lastavicama, da su u skromnome svetilištu užežene svijeće, da iz srebrne kadionice dimi tamjan, ukratko: da je dan, koji samo jedanput na godinu dohodi: veliki Lapadski Dan, Festa Miholjica, maslina, Petke i Svetog Arkangjela Mihajla.

Ivo Vojnović, 1884.

Vojnović nastavlja opis feste Sv. Mihajla, piše o dolasku na na festu: "vesele družbe izlizanijeh i nakićenijeh Gruškinja", pa nastavlja: "A zvonce klepetaše sve to jasnije (...) i eto ti s Pila i s Boninova dubrovačkijeh gospođa! Ispod razapetijeh ombrelina vidiš vladike i građanke, kako se žure, da dospiju na prvu misu - Sv. Mihajla."

Luko Bradarić, 2002.

Na Mihajlu

Jedan po jedan dohodu vlastela
U crnom l'jesu nošeni od fakina
Na zadnje s'jelo, gje no znak propela
Grbove kruni posred rozmarina.

Nakon svih borba nasl'jegjenih strasti
I mržnje davne, što ti žile pali,
I šetnja i šala i plandovanja i lasti
Harno je leći, gje su nav'jek spali

Djedovi mrtvi, kad je Knez još vlado.
Tu sami trunu dalje bar u miru,
Dok cv'jetnom travom pase krotko stado.

Što san gospara ne budi u svom gaju.
-"Requiem aeternam!" ... čuj eolsku liru
Čempresa grobnih!. .. možda šapće o raju ...

Ivo Vojnović, 1892.

Često sam posjećivao, Rijeko, tvoje izvore, jedrio čamcem sad na ovu, sad na onu stranu vijugave obale, da se za kratko vrijeme oporavim. I često sam se odmarao u kolovozu, u dane kad se sunce visoko penje prema zviježđu Erigoni, a zreli grozd već traži da se tiješti. Sad ću, kako je moja navika, živim slikama prikazati običaje i mjesto.

Brojni stanovnici naseljavaju obje ove morske, ako nećeš reći riječne, obale. Desna je strana krševita i sve pokriva goli kamen. Zbog toga su stanovnici ovdje morali uložiti mnogo truda, još iz početka, da pripitome neplodnu prirodu, da uzgoje voćnjake i podignu brajde protiv žege, svinuvši lozu kao svod. Lijeva obala, pitoma na pogled, *ima* prisojna zemljišta i plodno se zeleni do položite sredine brda, koje

svojim vitkim vrhom dodiruje zvijezde.
Sve od ušća na rubu obiju obala bogati patriciji sagradili su brojne kuće radi uživanja, ali daleko najljepši od svih stoji ljetnikovac Sorkočevića: do njega vode velike stepenice povrh samog mora, sazidane velikim umijećem od tvrda mramora, ukrašene brojnim kipovima. Odatle se ulazi u prostrano predvorje, zid je s jedne i druge strane oživljen mnogobrojnim slikama, ljetnkovac je vrlo prostran i pruža krasnu priliku za kupanje. Uza nj su gajevi *i* hladovita skrovišta, spilje i mirišljavi perivoji, dugački kanali što presijecaju u ravnom redu zemlju, a na raznim stranama zelene se čempresi sa svojim šišarkama.

Đuro Ferić, 18. st.

Uvala Omble jedan je od najromantičnijih predjela bliže dubrovačke okolice. Ovaj fjord okružen visokim brdima započinje na istočnoj strani gruške luke, a završava tamo gdje iz stijena izvire jedna od hercegovačkih ponornica koju antički pisac Strabon naziva Arion, kojoj je latinski naziv *Umbla*, talijanski *Ombla*, a hrvatski *per antomasiam* Rijeka. Junije Rastić na jednom mjestu priča kako su muze nakon pada Carigrada bile istjerane, kako su pobjegle na obale Tibra, Arna i Brente, ali da su se, te bivše carigradske muze, kadikad dolazile okupati i u ove naše krajeve i to baš na ušće Omble. Tok ove čudne rijeke dug je pet kilometara, a na najširem mjestu s jedne na drugu stranu trebalo bi preplivati četiri stotine metara. Manji brodovi mogu doplaviti do samog izvora gdje je voda slatka i zelenkasta. Kada bi tok ove rijeke bio dulji, ona ne bi širinom korita zaostajala ni za najvećim rijekama svijeta, pa je uz stanovito pretjeravanje logično što neki u latinskom stihu isticahu i činjenicu da se ovaj riječni tijek sa svojih pet kilometara duljine ne treba sramiti usporedbe s Dunavom ili Nilom.

Slobodan Prosperov Novak, 1987.

Vrtovi mojeg djetinjstva bili su plodni doci Podbote, Kabožine, Zlokruha, Danovine i bezimenih, malih, skoro minijaturnih komadića obradive zemlje na kojoj su težaci, gledajući u nebo od svitanja do sumraka, uplitali u njihov rast svoje prste, i znoj, i snagu. Tu su rasli stožeri uspravnih čempresa, žukva u čupavim tankim izdancima, a u sredini svega toga izobilja mjesto su zauzimala kvrgava, iskrivljena stabla maslina, topla i pomalo ružna kao noge kostobolnih starica. Njihove su zelene, srebrnosive krošnje zato lijepe kao skupocjena starinska slika postavljena u kutu sobe čiji otvoreni prozori gledaju na neravne, daleke i u magli plavičaste vrhove brda. Grane smokava, glatke kao dječji obrazi i lovorike, kruna mediteranskog podneblja, zatvorene u snagu tamnozelenog i škrtog rasta, oštra su granica između rastrošnih stabala bjelogorice i vječitog zimzelena koji opstaje i traje u žilavoj, teškoj i istrajnoj borbi sa suncem.

Tereza Gović, 1989.

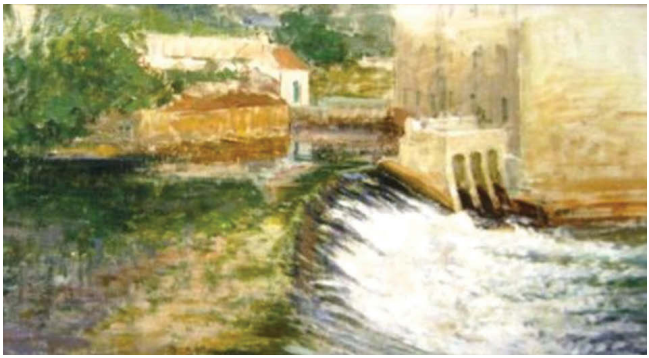
Rijeka je sasvim blizu gradu, a u isto vrijeme, kad se nađeš u onoj blagoj tišini, misliš, da je grad nakraj svijeta; osim toga jedan je dio nje kao stvoren za ljetni, ali samo za ljetni boravak, jer poradi sjeverozapadnog pravca njenog tijeka i prilično strmih visova, koji ga opervažuju i između kojih je njeno korito usječena, puna tri zimska mjeseca sunce joj lijevu obalu nikako ne grije. Od svježine vode, koja izvire tu blizu pri dnu provalije gole Bjelotine, razrivene i kišama isplakane, osjećaš i ljeti u prvo doba dana neko ugodno golicanje; kod samog vrutka ugodna te rashladica dočekuje. Kad proljeće oslavi, brdske padine, obale, šumice, vrtovi i bašče zarasle su u sav mah u zelenilo. No ljeti, kad su dani žarki i jara pritiskuje usijane padine i sela i zamci drijemlju ukraj vode, život u Rijeci prestane, jer sve se mora zakloniti…

Josip Bersa, 1941.

Meko jesensko vrijeme, umidno ali mirno, protegne se u Rijeci dubrovačkoj još dugo po Božiću, pa se uvijek čini kao da ju je zima odlučila zaobići. No, taj mir je tek prividan; o svetome Vlahu hladnoća stisne, vjetrovi se razjačaju i podižu uvis kapljice s površine vode poput sumaglice tako da se jedva vidi s jedne na drugu obalu.

Slavica Stojan, 21. st.

Kada se sa sjevera, kroz Koločepski kanal, ulazi u grušku luku, brda koja dotle u neprekinutom nizu slijede obalu, razdvajaju se točno naspram poluotoka Lapad i otvaraju pogled na čudesno lijepu dolinu. Njenom sredinom teče prema moru široka rijeka slatke, kristalnosvijetle vode, dovoljno duboka za uplovljavanje i većih brodova. To je Ombla… Obale se s obje strane rijeke naglo uzdižu prema šumovitim brdima urešenim raskošnom, egzotičnom južnjačkom vegetacijom: palme i lovori, mirta i aloja, ružmarin visok kao stabla, masline, smokve i vitki, tamni čempresi…

Kad se, krenuvši od ušća, otprilike pola sata vozite prema brdima, odjednom vam gorostasna stijena prepriječi sve vidike. Od nje teče Ombla kroz udolinu k moru. Uzalud ćete se pitati iz kojeg se kanjona izvilo korito Omble: stijene tu stoje nabijene u polukrug, potpuno ga zatvarajući, i samo po bijeloj vodi dade se zaključiti da rijeka tu negdje silovito izvire ili se otima prisilnom zatočeništvu nekog podzemnog kanjona. Čini se da je ovo posljednje točno. Kaže se, naime…, da bosanska rijeka Trebišnjica, koja se gubi u kamenom ponoru nedaleko austrijsko-turske granice, ponovno izvire u dnu vodotoka Omble. Kako god bilo, izvjesno je da je slika nevjerojatna: snježnobijele vodene mase iskaču pjeneći se i šumeći silovito iz gorskih stijena, ruše se u divljoj hitnji na kotače vodenice uz sam izvor, odakle se smirene i izbistrene, u veličanstvenom hodu upućuju k moru.

Theodor Schiff, 1875.

Rijeka dubrovačka – Ombla, antički Arion nije samo prirodni fenomen. Na svom kratkom putu od izvora do ušća, riječni tok izmjenjuje se s morem koje plima tjera u duboki zaljev, a oseka ga lijeno iz njega povlači. Rijeka dubrovačka ima svoju klimu, svoje bure i svoje sunce. Na njenim obalama jutra kasne, a sutoni se ranije spuštaju. Rijeka dubrovačka posjedovala je posebnu ljepotu i poseban ugođaj. Krajolik Rijeke dubrovačke - prirodni, estetski, duhovni, kulturni prostor bez premca (...)

Humanisti su prubudili božanstva drevnog Ariona. Iz dubina je izronio Triton, na valovima se pojavile Crijevićeve nimfe, iz vode isplivala Držićeva Tirena. Na obale Rijeke stigli su i uz "hladenac'' podigli svoje ljetnikovce novi stanovnici (Bunići, Gundulići, Sorkočevići, Zamanje, Ranjine, Kaboge, Bobaljevići, Zuzorići). Bujni vrtovi, sjenovite šetnice, plodne voćke, njegovana loza, maslinici, pašnjaci, šume i "providna'' Rijeka nadahnuli su pjesme Džore Držića, Šiška Menčetića i Marina Držića. Na izvoru Rijeke Paskoje Miličević gradi kapelicu Navještenja. Krajolik Rijeke bio je u isti mah pitom i surov, stvaran i mitski. Ljetnikovci, *palazzi di delizie* ogledali su svoja gotička, renesansna i barokna pročelja na vodenoj površini, pružali su Rijeci svoje terase, doticali je orsanima, nad nju nadvijali "pavijune'', uranjalo u nju "skale". Vodom su klizile filjuge, prolazili susjedi.

Nada Grujić, 1996.

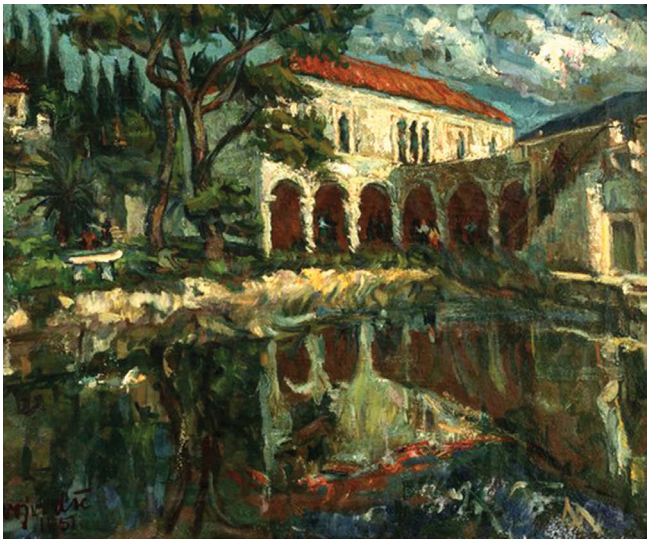
Ljepota jest u Prirodi, a i Ljubav također jest u Prirodi

Nikola Vitov Gučetić, O ljepoti, 16. st.

Srđ, kakav je sada, nužno je teren za pošumljavanje pa bi radu oko ozelenjenja Srđa trebalo pristupiti energičnijom i širom akcijom nego što se to činilo do sada. Koliko se može razabrati iz starih slika, Srđ u historijsko doba nije više bio pokriven šumom, ali je bio mnogo zeleniji nego što je sada i – što je važnije – posjedovao je još svoj sloj humusa pa go kamen nije bio probio površinu. Pošumljeni ili bar ozelenjeni Srđ imao bi slijedeće prednosti za sam grad: ublažili bi se klimatski ekstremi; ljeti bi bilo manje vruće, a zimi manje vjetrovito; kišnica bi se zadržala na zemlji; erodiranje i ablacija tla bi prestale; počeo bi se stvarati novi humozni sloj; estetski dojam i ljepota njegovog pejzaža došli bi tek do tada do punog izražaja; Dubrovnik bi dobio veliki park sa šetalištima, te lokaciju za objekte zimskoga turizma. Srđ naime zbog dugog popodnevnog osunčanja u zimskoim mjesecima pruža vrlo povoljne uslove za smještaj takvih objekata već u sadašnjim prilikama. Dakako, ne bi imalo mnogo smisla graditi hotele u kamenjaru što ga ljeti žari žega, a zimi briše bura.

Pošumljavanje u tradicionalnoj maniri sadnicama bora, koje se usade, a zatim prepuštaju stihiji, skupo je, sporo i često bezuspješno. Stoga predlažemo drugu metodu koja bi u dvije godine mogla dovesti do potpunog ozelenjenja svih ljutih kršnih površina, a to je sistem hortifikacije Srđa, pretvaranje njegovih površina u vrtove, resurekcijom postojećih endema, sijanjem, sadnjom i gojenjem domaćih nativnih vrsta biljaka, cvijeća kao i grmova i pojedinih stabala. Već prije 50 godina čuveni dubrovački botaničar i profesor bečkog sveučilišta Lujo Adamović: *Die Pflanzenwelt Dalmatiens*, je predložio uzgoj te domaće flore...

Đuro Karminski, 1963.

Podignut tridesetak godina prije njihova dolaska bit će se još bjelasao u svježem zelenilu vrta, a njegova unutrašnjost bit će odisala svježinom i mirnoćom potrebitom zamorenim putnicima tijesnog jedrenjaka. Zastalno su našli zgradu lijepo opremljenu, pa je stoga i nazvahu „sjajna palača, a i perivoj, koji je zasađen vjerojatno tridesetak godina prije, bio već uzrastao izgledao im je „vrlo ugodan". U njemu bijahu pored ostaloga zasađene mirte, lovor i miomirisni jasmin, koji je vjerojatno bio povijen uz kamene stupove *patia* i stepenica gornjeg malog perivoja, kao i uz stupove Hektorovićeva Tvrdlja. Taj cvijet je vidio u vrtovima gruških ljetnikovaca i jedan francuski putopisac koji je kao član pratnje poslanika Luja XIII. posjetio i Gruž u svibnju 1626. godine i tu se divio „brojnim vilama s vrtovima punim jasmina i naranača. Kao uobičajeni poklon spominje ga početkom XVII. stoljeća u ljubavnoj pjesmi i dubrovački ilirik Đivo Bunić:
„Bijeloga čemina za drag dar ljuveni", a njegovo sađenje u perivojima preporuča već Bolonjac Petar de Crescentii u svom djelu *De rurarum Libri II*, u kojem daje upute o gradnji ljetnjikovaca i uređenju vrtova razvijenom dakle već u XIV. st., pa je tu knjigu objavljenu u Mlecima 1495. godine, mogao nabaviti i Petar Sorkočević. Pored tih biljki, koje i danas rastu u ovom perivoju, sindici spominju i ostala različita, a i „obična" stabla, lovor, mirtu i bršljan, koji i danas rastu u dubrovačkim krajevima, u to vrijeme spominje i Mavro Vetranić:

Među dubjem najdosmo perivoj gizdavi
i krasan i zelen i okolo brštanom
lovorjem opleten i mrčom gizdavom.

Cvito Fisković, 1966.

Plodni stabar voćke koje
Rodi obilno voće svoje,
Ke se vidi sjedinjeno
Sa svijeh strana nakićeno.

Anica Bošković, 18. st.

Nedaleko, dakle, mog plemenitog grada, koji bez prepiranja i s pravom može prednjačiti pred ostalim krajevima Ilirije, posjedujem mjestance koje se, ako me zaljubljenost ne vara, iako je po prirodi suho i neplodno, može pretpostaviti mnogim plodnim položajima ovog kraja, jer radinost i vještina, koje upotrijebih ja i moji težaci, lomeći stijenje i nanoseći novu zemlju, nadoknadiše nam prirodne nedostatke, tako da je lijepo ukrašeno različitim stablima koja rađaju najboljim voćem, odrinama koje su u sezoni krcate različitim grožđem, plemenitim divnim cvijećem, ugodnim mirisima, lijepim izgledima, dragocjenim miomirisnim i zelenim biljkama. Stoga običavam, posjećujući ga u različita godišnja doba i izvodeći mnoge radove vlastitom rukom, tu vrlo ugodno provoditi vrijeme.

Nikola Nalješković, 16. st.

Seljaci donose u balicama i tako prodaju povrće kao kupus, blitvu, salatu, petrusin, rutu, rikulu, kadulju, krastavce, žućenicu, radić, rotkvicu, celer, komorač, lišće i cvijeće i sjeme kopra, ruže, ljubičice, ljiljane i ostalo, kao i trešnje, višnje i slično voće ... Također i to da se ... prodaju na malo i svježe i stare jabuke i kruške, svježi bob, smokve, orasi, lješnjaci, bademi i slično voće ... i gorčica, limuni i naranče ... na komad.

Filip de Diversis, 1440.

Valovi. Noć.
Nebo se moru
bacilo u zagrljaj.

Vojo Šindolić, 20. st.

Odlazeći iz Dubrovnika 1560. Pisao je Boccadelli svoj posljednji dubrovački sonet Michelangelu. Zanimljivo je da se i tad sjetio Elafita na kojima je očekivao prijatelja i da je s nešto manje mrzovolje uskliknuo: *O otočići, zbogom, vas ja volim i Dubrovnik, tu diku Ilirije!*

Slobodan Prosperov Novak, 1987.

Presijecamo kono od Kalamote. Suprot Trstenome Lopud tone u plavetnilu i jasnoći mora između dva vjerna druga, Koločepa i Šipana. Na horizontu Sv. Andrija kao republikanska straža zavijen u magli, a dalje k zapadu Mljet. Gledam mir na moru i ona ostrva gje *ogrnuta maslinom pitomom jednim redom skladno kupaju se,* i eto nas na Lopudu.

Lujo Vojnović, 19. st.

U narodnoj farmakopeji *koločep* označava jednu biljku čiji je korijen ljekovit. Sama riječ na talijanskom ne znači ništa. Postoji jedan ograđen i skoro neprohodan vrt na Škvaru u Donjem Čelu zagušen biljem među kojim je najviše bambusa. U besprekidnom mraku ne bi trebalo ništa očekivati osim kvrgavih korijena koje je lako iščupati, i otpornih vlakna; pa ipak, unutrašnjost tog vrta za mene je puna čarolije kao – osobito u sumrak – unutrašnjost majčine kutije za šivanje.

Milan Milišić, 20. st.

Iako je pružio scenarij za legendu o Mari Lopuđanki, otočić Sveti Andrija prije svega je bio radni životni prostor Mavra Vetranovića. Veći dio svojeg dugog života proveo je pjesnik na ovom otoku, a otočić je i opjevao u poemi *Remeta.* Nikada u hrvatskoj književnosti nije nitko plastičnije opisao oluju, nikada nitko nije bolje opisao skromni sredozemni biljni jelovnik od Vetranovića u poemi *Remeta*. Na otočiću Vetranović je živio pustinjačkim i pobožnim životom, odabravši za pokoru *spile, hridje i gomile kudi laze gušterice*. Opjevao i je floru otoka ovako: *Drača mi je za ružicu, a koštrava za tratorak, i kopriva za ljubicu, za naranče suh javorak. Lovor mi je za lemune, troskot mi je za bosilak, a česvina za četrune*.

Mavro Vetranović, 16. st.

Ti otočići ljepši no đardini, pisao je u šesnaestom stoljeću slavni biskup Lodovico Beccadelli, vraćajući se u Italiju i s tugom napuštajući ljetnikovac i imanje na Šipanu. Već je tada veliki humanist prepoznao i u tom jednom stihu definirao narav i vrijednost dubrovačkih otoka.

Po iznimnoj ljepoti i raznolikosti svoje vegetacije, po čudesnoj plodnosti zemlje, oni su zaista *đardini*. Ali, oni su *ljepši no đardini*. Zato jer je njihova priroda zasnovana na metafori. Priroda je poput đardina: preostali tragovi pokazuju da su svi funkcionalni elementi (poljoprivrednog) krajolika oblikovani poput ukrasne arhitekture (podzidi u maslinicima ili poljski putevi bili su zidani i popločani tesanim i klesanim kamenom); a đardin komprimira beskonačnost prirode kao što otok sažima beskonačnost svijeta.

Željka Čorak, 1996.

Između Koločepa i Gruža je malen otok Daksa puna maslina i vrtova.

Serafin Razzi, 16. st.

Posebni mali cjeloviti svjetovi su tri elafitska otoka Koločep, Lopud i Šipan. Dovoljno su prostrani da svaki na svoj način sadrži sve što je potrebno za ugodan život. Svaki od njih je poput velikog vrta kroz koji prolaze šetnice od jedne do druge velike morske uvale smještene na suprotnim stranama otoka. Na Koločepu je u svakoj od tih uvala malo primorsko ribarsko naselje nad kojim utvrde čuvaju stražu, a između njih nalazi se desetak drevnih crkava. Polovica od njih iznimni su spomenici arhitekture. Na Lopudu je samo u zapadnoj uvali naselje ljetnikovaca i kuća pomoraca nanizanih između utvrđenog franjevačkog samostana, kneževe palače i dominikanskog samostana te zavjetnih crkava pomoraca. Na Šipanu se između dva naselja u suprotnim uvalama sa slikovito oblikovanim ljetnikovcima proteže veliko polje uz čiji su obod nanizane bratimske i zavjetne crkve, crkve-tvrđave, ljetnikovci i knežev dvor. Tako kultivirani krajolik otoka otkriva smisao njegovih renesansnih žitelja da spoje lagodu ladanja s dobrobitima poljodjelstva. Zgusnuta ljepota na Elafitima ostvaruje privid, ne jednom rečen glasno, kao da se tu nikada ne može umrijeti.

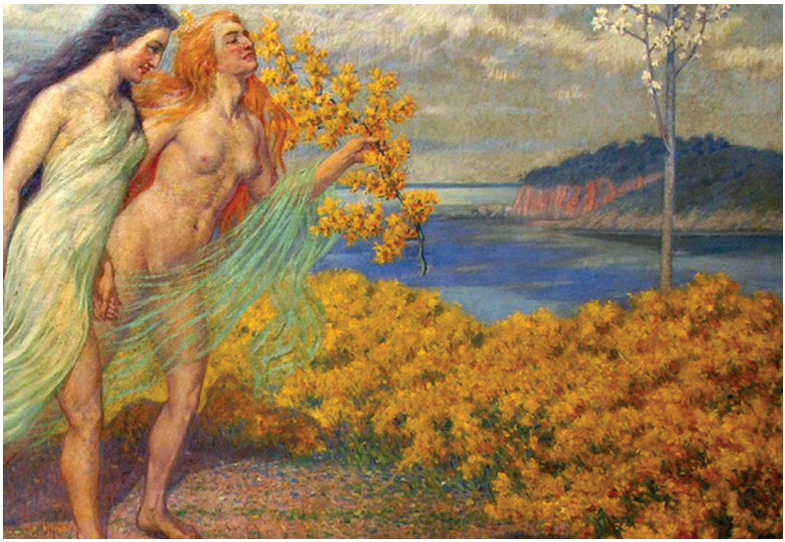
Radovan Ivančević, 20. st.

"Ovdje cvjetno voće rukom bereš s grana
i zima se s proljećem ovjenčava;
najkraći dan godine prođe bez užasna leda ili snijega,
te jesen smjenjuje proljeće."

Ilija Crijević, 15. st.

Tjeran snažnim mišicama mladih veslača, čamac je hitro prevaljivao velik prostor, ali su nam sunce na nebu i njegov okomiti odraz na moru podvostručavali neugodnu žegu. Ipak bi nas ponekad osvježavao blagi dašak maistrala, a vedrim i ugodnim razgovorom ublažavali smo tegobu putovanja po nemirnu moru. Stigli smo na Lopud preko očekivanja vrlo brzo. Ta čitavo je putovanje trajalo jedva jedan

sat. Tu smo izmijenili pozdrave s domaćim ljudima, iskazali poštovanje boravištu nimfe Kalipse i divili se luci, za koju bi bilo opravdano smatrati da njezinu uvalu nije stvorila igra prirode, nego umjetno ljudski um, a zatim smo krenuli ravno na naš otok. Kako je dan već tekao prema svojem izmaku, pred noć smo pristali na Šipan, i to na istočnoj strani, koja je po tamošnjem samostanu sv. Đurđa nazvana Suđurađ. Dočekani od sviju vrlo uslužno, sjeli smo za stol i istek dana dočekali u međusobnom razgovoru. Dok su se tražili konji za mene i za mojeg su putnika (župnik je naime bio otišao u svoje obližnje mjesto, a za nas nije prenoćište bilo ondje, nego istom oko tri milje dalje na drugom kraju otoka nazvanom Luka), mrak je malo-pomalo postajao sve gušći i pala je mrkla noć.

Ignjat Đurđević, 1695.

LOPUD

Dalmatinskoj na obali krasnoj
Razvilo se premaljeće liepo,
Ponajljepše blizu Dubrovnika
Na Lopudu, na otoku malom.
Izmeđ smokve i masline tmaste,
Izmedj bora i lovora dičnog
Izlilo se zelenilo trave,
Preobuklo zemljici odielo,
Iscvalo se bajamovo cvieće,
Zarudilo majci zemlji lice,
Reko bi si, da ju nebo prosi,
Te se tako kiti i ponosi.

Petar Preradović

Ovdje nema žurbe, jer vrijeme po čitave zime stoji između kopna i mora. Stoga se, u skladu s ritmom, prolazi polako, zastaje i osvrće niz šetnicu čiji su stupovi stari, potamnjeli i kao da te promatraju odbljeskom glatkih svojih faseta. Po docima su naranče, limuni i aktinidije prepuni plodova da se savijaju tamnoj lopudskoj pržini. Vrtovi jesu sakriveni pogledima dok u njih ne uđeš, stoga te iznenade bogatim plodom koji će navjestiti otočke jeseni i zime.

Tereza Gović, 20. st.

Pošto sam vidio velik dio kopna, obuzme me druga želja, naime da obiđem morske zaljeve i da doznam kakvom lukavštinom love iz mora izvrsne ribe u ovom kraju. Kad sam ispunio svoju želju i to vidio tada sam otplovio na pučinu, gdje ribari na mnogim brodicama za vrijeme besane noćne tišine s naporom love srdjele. Pod svjetlošću smolaste luči naširoko je plamtio čitav onaj dio mora gdje šumi muklo kamenje obližnjeg Mljeta, bijelo od kostiju mnogih. Pošto se najprije izvučena kockom razdijele mjesta, svatko baci mrežu na svoje područje mora i nije dopušteno nikome izići iz propisanih granica; tako se mudri zakon pobrinuo da ne bude među ribarima svađe. Često puta uzdigne se iz dubokog mora dupin sa svojim velikim trupom dok progoni plašljive ribe, tjera na stotine jata na bijegu da uđu u varljive mreže i da ostanu zatvorena, pa se čitav taj golemi plijen zadrži u njima.
Bio sam često puta i na mjestima gdje za vrijeme ljeta hvataju neobično velike tune. Kada prohladni sjeverozapadnjak zapuhne i namreška pučinu, bacaju se mreže u dubinu, a tada plijen nikada ne razočara ribare koji ga željno očekuju. Žustro nakrcaju čamce pa na vesla ili hitrim jedrima žure u Dubrovnik, gdje se sav ulov ribe proda u tili čas: tako rado Dubrovčani jedu tu ribu.

Đuro Ferić, 18. st.

KONAVLE

Cavtate, milo gnijezdo moje!

Vlaho Bukovac, 19. st.

Kako je bio porušen Epidaurus, nije nikoga bilo više tu, samo stijenje, hridi, razvaline. U montanji, u brdima su neki ljudi i jedan čovjek je gledo dole i ugledo je drače, kapinike i kako neko gorsko cvijeće đe cavti u ruševini. I govori: Gledaj kako cavti. I tako su prozvali to mjesto Cavtat.

Narodna predaja

Epidauro u toj brijeme
Stari Cavtat zvat poče se.
On od bojne Captislave
Ovo ime steć dostoja.

Junije Palmotić, 17. st.

Kakve su ti lijepe Konavle,
Po nj'ma raste šenica bjelica
I još oni grozdni vinogradi.
Sve porasle smokve i masline,
Pa još teče voda Vodovođa,
U njoj pliva riba svakojaka.

Narodna

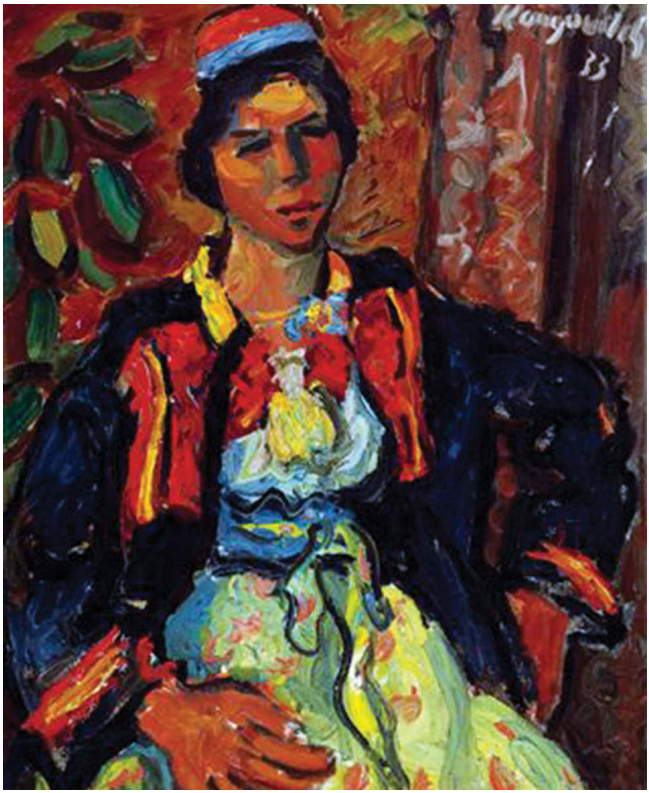
Kažu da je ime dobio zato što u njemu sve *cavti* (cvati). Cavtat je ljupki parnjak grada Dubrovnika, njegovo predsoblje. Pogodan je za sve ono što ne mora vidjeti Stradun. To je vedro mjesto karnevala, onog za djecu, veliku i malu, i onog za odrasle, koji su tada i više nego djeca.

Cvijetna cavtatska riva vodi te prema Franjevačkom samostanu, otkriva ti grad V. Bukovca, B. Bogišića i F. Supila, ali i Eskulapov grad. Tu on ima svoju špilju.

Na uzvisini iznad grada mauzolej obitelji Račić bjelinom svojih karijatida svjedoči o umijeću meštra Meštrovića.

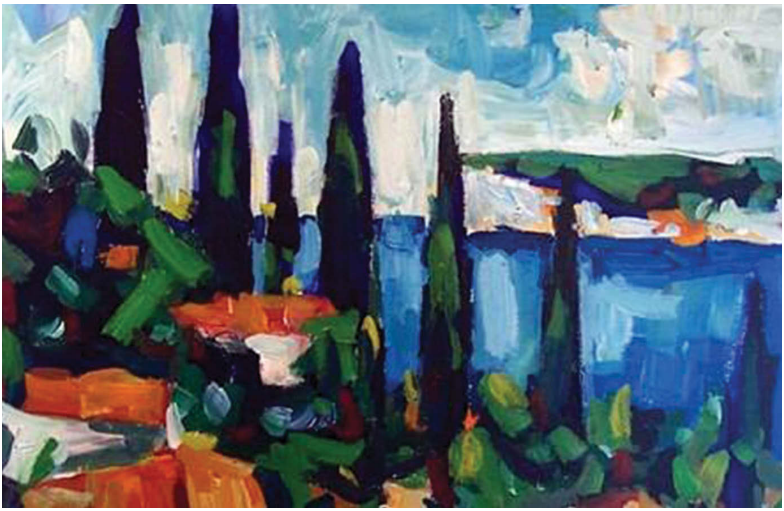
Na starim zidovima raste i cvati neobična biljka. I njen je cvijet onaj što cvate samo jedan dan. Jede se u hrani kao ukusna kuglica nerascvalog pupoljka, ali se rijetko vidi u cvatu zato što, skroman, ne privuče pozornost. To je cvijet kapara, baciš li na nj svoj pogled, vidjet ćeš kako te gleda iz pukotina zida, nježan kao mala usna, harmonika, na ljetnom povjetarcu.

Luko Paljetak, 20. st.

Svaki vez zaboravljeni je jezik, pismo koje marljiva ruka iglom ponavlja i ne znajući njegova drevna značenja. Konavoski vez ipak posve je specifičan. Prastari simboli zemlje, sunca, zvijezda i nepoznatih tajanstvenih sila, udružili su se u njemu da vještinom ruke, svilom koju je nekada ispredao domaći dudov svilac, na platnu, za grudi ženske, postane čudesan ukras usred kojeg gori žarko, žuto, svileno Sunce. Taj vez znak je identiteta i postojanosti konavoskoga puka, pouka za budućnost, izvještaj o davnini.

Luko Paljetak, 20. st.

Ako ti kažu da su Konavle kraj lijepih ljudi, muškaraca i žena, ne povjeruj dok se sam u to ne uvjeriš dolaskom u tu Arkadiju dubrovačkog kraja, s poljem što ga s obje strane opasuju brda, pa čak i planine. Vidjet ćeš žene u narodnoj nošnji koju kao da je dizajnirao neki od najslavnijih kreatora mode.

Kao tornjevi zelene šumske katedrale, svuda će te putem kroz taj najjužniji hrvatski kraj pratiti vitki čempresi. Nalik na ogrlicu nizat će se mjesta jedinstvene ljepote, vertikale života, upornog i neiskorjenjivog na ovom prostoru mnogih povijesnih kušnji.

Kada u Čilipima čuješ zvuk lijerice i ritam prastare poskočice, noge će ti i same zaplesati taj pučki konavoski tehno dance. Ožedniš li, tu ima i bistre vode i gustog vina. Ogladniš, tu ima svega što je Bog d'o, kako će ti reći svaki od tih lijepih ljudi, muškaraca i (nadasve) žena.

Luko Paljetak, 20. st.

Kad je neki iz Smokovljana išao čuvati stoku, majka mu je davala česan u torbicu da pobaca oko sebe pa zmije neće doći blizu.

Kazivao Nikša Miloslavić 1962.

Zvijezda nebo, žala more,
gaji dubrava, listja dubi,
polje trava, zvijera gore,
suza ki vil hudu ljubi
manje imaju neg celova
njemu daše usta ova.

Antun Gleđević, 1690.

Akvatorij ove regije površinom je znatno veći od njezinog kopnenog dijela. Taj vodeni prostor bogato je napučen velikim i malim otocima. No i svaki od velikih otoka - Korčula, Mljet, Lastovo - uz neku od svojih obala ima vlastiti arhipelag. I svako veće naselje ima svoje otočiće koji mu služe za razne priručne svrhe: kamenolomi, ispaše za stada ovaca, šume s drvom za ogrjev ili građu. Druge otoke posvećivali bi samo Bogu ili zaštitnicima, pa bi tamo podizali crkve, samostane ... Na otoku Mrkanu bila je čak i katedrala, najmanja na svijetu.

Radovan Ivančević, 20. st.

Priča iz Konavala nema mnogo, dobri pisci i kada, rođenjem ili izborom nisu Konavljani pišu o Konavlima osobno, prevladava u tim zapisima lirska nedokučivost kojoj se lijepo ali teško vraćati. Kao i samim Konavlima: proveo sam njihovim skrivenim prolazima pjesnike i režisere, učitelje i sanjare, u jednini i množini, u oba roda, zatečene legendom, opčinjene mirisima ali s naizrečenom zadrškom kako bi povratak rastočio sjećanje, prestali bi vjerovati u san, poslije drugog puta više im nitko ne bi vjerovao da smo kroz cjevčicu od mandragorina struka gledali raskošme terasaste mozaike duboko ispod humusa od čempresate, a navečer kroz smijeh lovili satelite među zvijezdama dok je struk dogorjevao u iskrama, prijeteći da preraste u plamen strasti kakva je u Konavlima neponovljiva. Zato strast ondje i jest tabu.

Vlaho Bogišić, 20. st.

U lekle između dvije kamene kose na kolijevku nalik su Konavle. Na dvadesetak kilometara u duž i tri do pet u šir protegla se konavoska dolina. Litica Konavoskih Stijena s jugozapada brani je od pučine, gromada snježnice sa sjeveroistoka od nepogodnih vjetrova. Ko zeleni kanali svih mogućih osjenki protežu se uske pruge plodne zemlje penjući se stepenicama u krš; malo ima zemlje crnice, stoljećima je kmetska ruka brižno ozidavala bedemima, ogradama; hrani lozu, maslinu, malo žitka, voća i zelenja; tamni obeliski čempresa streme k lazurnim nebeskim visinama hvatajući vršikama morske vjetrove. U brda su odbjegla bijela ljudska naselja u dolu je svaki pedalj zemlje dragocjen!

Josip Horvat, 20. st.

Ispod mene ostaje Donji Porat gdje je more najbistrije na svijetu. U davnini su ovdje pristajali brodovi, uvala ih je primala svojom dubinom i čini mi se da s ovog mjesta mogu vidjeti bijela jedra, drvene krme i bokove davnih nava i mnoštvo glasova kao da odzvanja Moluntom prije odlaska na putovanja otvorenim morima.

Tereza Gović, 20. st.

Nestašna koljena usnule spavačice provirila iz plave spavaćice...

Davor Mojaš, 20. st.

Vitaljina

Tu konačno stade umoran od svega,
bježeći od mraka bešćutne divljine,
u osami ispod maslinova granja,
osluškuje divne oblike tišine.

Daleko od svega što je dosad bilo,
od priznanja kratkih i prezira trajnih,
od živih mrtvaca što vonjaju gnjilo,
od očiju punih nakana tajnih.

Feđa Šehović, 20. st.

Konavoska

ona
u polju malvazije
nalik plastičnom strašilu
tjera vrane
maskiran u plastelin
loze
skriven
viri vlastelin
skinuo cvrčak cokule
u polju
konavoka bere
prokule

Davor Mojaš, 1977.

ŽUPA

...kao da postoji kraj što ga Sunce nekako posebno voli
- Župa dubrovačka.

Luko Paljetak, 20. st.

Okrenem li oči ka zapadu, ugledam plodnu Župsku ravnicu i sjetim se da je tu bio utvrđen dvorac Burno oplemenjen, kako svjedoči Plinije, bitkama koje zametnuše Rimljani, a sad je pun divnih vinograda i iskićen bjelastim zgradama. Okrenem li pak oči k jugu, vidim široko more po kojem često plovi, vesla ili jedri punim jedrima neka lađa. Pogledam li konačno prema sjeveru, vidim brdo iskićeno tu i tamo vinogradima i bistrim vodama koje snažno izviru i razlijevaju se u potoke. Koriste nam okrećući neprekidno nekoliko mlinova, a ujedno i zabavljaju one koji promatraju kako kraj njihovih izvora lebde lagane pare u kojima se, kada je nebo najvedrije, javlja u hiljadu boja bistra i šarena duga.

Nikola Nalješković, 1579.

U vrt moga sela, opkoljena šumom i gorom usred klanca, stajaše zdenac. Voda mu bila kišnica. U vrtu rasle ruse, jorgovan, kaloper, sanseg, rinja metvica. Rusa u zlu dobra (netresk) rastirala po međama svoje ispupčene sagove. Široka dvostruka međa dijelila vrt od puta. Gornje joj kamenje na strani puta bijaše izneseno podosta na dvor da brani prijelaz preko nje prolazniku i životinji. Vrh joj bio napunjen zemljom, pa to bila harla. U njoj rasle bogiše i poneka vihojla. I ruta iz nekoga prikrajka oštro mirisala. Hren imao svoj okrajak. Iz njega pripovijedao prastaru hrvatsku kako je jednom bio omiljen prismok uz debelo meso. Stabla rasla uz rubove i iz međa. Velika smokva petrovača naslonila se na hambar mlinice i preko krova mu polegla, mazno i drago. Smokva zimica porasla navrh međe. Slatki šipci rasli iz debljih kutaka. Pod njima se kokoši skrivale i čeprkale. Od žege odmarale. Tu rasli i cvjetali prvi carevići. I kajsija sitnog i ona krupnoga ploda rasla na bajamovoj podlozi. Vidjelo se mrkatuhja, bilo niskih domaćih šljiva. Mala kruška kručica radovala svojim nježnim premaljetnim mirisom i sladila lipanjskim plodom. I višnja njihala grimizne plodove. Na istočnoj strani kroz potok, prolaz između dolaca i odvod vode zimskih kiša, rasle kriješve vodnice, hrustavice i divljake. Ta su stabla s istoka zatvarala vrt. Sjevernu stranu međašile oskoruše oblice i dužice. Rasle iz doca i njegovih međa. Tako rasli i mjendeli, krasni, gorostasni u zimskom cvjetanju. Tu se raskrošnjile bijele i crne murve. Blizu kuće rasla crvena murva. Uza zdenac na maslinovim sobama pela se bumba, bijela loza krupna sočna zrna. Sve to ljeto dopunjalo samoniklim tratorom i kamomilom, a nad svime se uzdigao orah uza zdenac.

Tomislav Macan, 1970.

Kad prođem Mline,
srce mi gine,
Župčice lijepa,
ćutim te ja.

Ona mi nosi
košić na glavi
ona se srami,
što ću joj ja.

Ona mi nosi
bročicu mlijeka,
župčice lijepa
ćutim te ja.

Sa faculetom
pokriva lice,
lijepa Župčice,
ćutim te ja.

I kad te čekam
kraj Revelina,
Župčice fina,
ćutim te ja.

Za ljubav tvoju
prolazim Mline
Srce mi gine,
ćutim te ja.

Narodna

Sunce zaista zaljubljenički voli Župu. Zato u njoj uvijek ima toliko cvijeća. Ona je sva vrt u kojem, svaki svojim redom ... cvatu mimoze, garofali, oni naši mali mirisni, i bijeli i crveni i oni pjegicama osuti kao pokadkad nosić kakve mlade Župčice, frezije i ljubice, carevići i sunovrati. U rano proljeće vjetar sve do Grada donese zanosni miris rascvjetalih župskih mjednula i u nj stigne obijesni smijeh Župskog karnevala.

Luko Paljetak, 20. st.

Sretni mladenci!
Ja dobro znam,
da se vašim prijateljima muti,
ali neka ne budu ljuti!
U mene je mlada glava ko zelena trava
i ko jedna voćka navrh jednog brda,
dosta visovita, a još više tankovita,
te koji vjetar puha, s njome trûha;
tako i s mojom glavom i pameti danas.

Župska zdravica

Kada u svom nepromjenjivom hodu s istoka Sunce probudi zarošeno veliko konavosko polje, prije nego što sa Žarkovice uputi svoj pozdrav Dubrovniku, gradu-kruni, kao najljepši dragulj njegov u njoj, izdigne se Sunce i obasja Župu dubrovačku, udolinu neusporedove pitomosti koja se - stupnjevito poput kakav amfiteatar u kojem iz svakog doca težak pognut nad svojim poslom, stablo okrenuto prema svom vjetru, ptica zabavljena svaka svojom pjesmom, gleda vječno prizorište mora - smjestila kao potkova između Sv. Petra i Trapita na jugozapadu te Zvijezde iznad Zavrelja i Stražišća ponad Plata na istoku, a s juga, u nizu, kao toke na njenoj svečanoj blagdanskoj odjeći muškoj, malena su mjesta srca i ljepote, Čibača, Podstranje i Mandaljena, zatim Kupari, Srebreno, Mlini i Plat.

Luko Paljetak, 20. st.

DUBROVAČKA ŽUPA

Postoji jedna modra uvala
na krajnjem hrvatskom jugu,
priroda joj nesebično dala
čarobnu ljepotu i nebesku dugu.

Bistro more šapuće i grli,
zlatno sunce je toplo grije,
u Župi žive ljudi plemeniti i vrli
otvorenog srca, gdje se raduje i smije.

Damir Račić

U Župi su ljeta sušna, ali onaj tko pažljivo napne uho, čuje žuborenje bezbrojnih vrela, izvora i vrutaka vode, potoka što se slijevaju s brda ili se stvore u jesen i zimi, kada hirovito ožive brojne vododerine.
Kao da se i sada čuje kako to škripe žrvnji - Župa se za to nekada i zvala Žrnovica - kako Mlini melju žito i masline, i oblice, i bjelice, i mesarice, i crnice, i one uljarice koje ne daju mnogo ulja, ali njihov prvotok zato je zaista tekuće sunce, a plemenitost dokaz božanskog nazočja na zemlji.

Luko Paljetak, 20. st.

PRIMORJE

Poslije uvale Orašca slijedi Trsteno koje se diči zdravom klimom i vodama i debelom hladovinom za ljetne žege. Ovamo sam se uputio vozeći se na malom brodiću s prijateljima da vidim selo, koje se može s pravom nazvati imanje Gučetića, jer štogod ovdje vidiš zemlje, ona uz mali izuzetak, pripada tom rodu.

Umiljata je bila slika mjesta, nije se mogla vidjeti ni gruda neobrađene zemlje, a potočić spuštajući se niz strm brežuljak natapao je zelene vrtove i ujedno mljeo žito seljacima. Vidio sam kuću vlasnika mjesta i ljupki perivoj, vidio sam Neptuna kako izbacuje vodu iz trbuha, a izlivenu tekućinu hvata velika mramorna školjka. Kako nam je

upravitelj imanja sve pokazao, ništa nam nije nedostajalo osim prisutnosti gospodarove. Uvis se dižu dvije goleme platane, zasađene na rubu vodom natopljene obale: nas obuzme živa želja da izmjerimo pri dnu deblo veće platane. Kad se nas petorica uhvatismo za ruke i obuhvatismo je, jedva su nam ruke dostajale da je zahvatimo. U Trstenu ne živi toliko seljaka koliko bi ih lako moglo posjesti pod njezinu sjenu. Nedaleko odavde ugledao sam ne manji hrast. Tolika je veličanstvenost ovih stabala da se čini kao da već sama čine šumu.

Đuro Ferić, 18. st.

Perivoj Gučetića, Trsteno

Dičim se susjedima, no još se više ponosim vodom, zdravim podnebljem i obradom svijetloga gospodara. Evo ti, putniče, očitih tragova ljudskoga rada, gdje valjano umijeće usavršava divlju prirodu.

Nikola Vitov Gučetić, 1502. st.

Ovo maleno mjesto bilo je nekoć najvažnije naselje dubrovačkog primorja i sjedište jedne od administrativnih jedinica Dubrovačke republike. Knežije Slano. Prema Crijevićevu navodu u *Prolegomeni* bilo je na tlu Republike deset takvih knežija i dvije kapetanije. Trstenica i Cavtat bijahu kapetanije, a knežije Ston, Lastovo, Janjina, Mljet, Šipan, Lopud, Župa, Konavle, i konačno Slano.

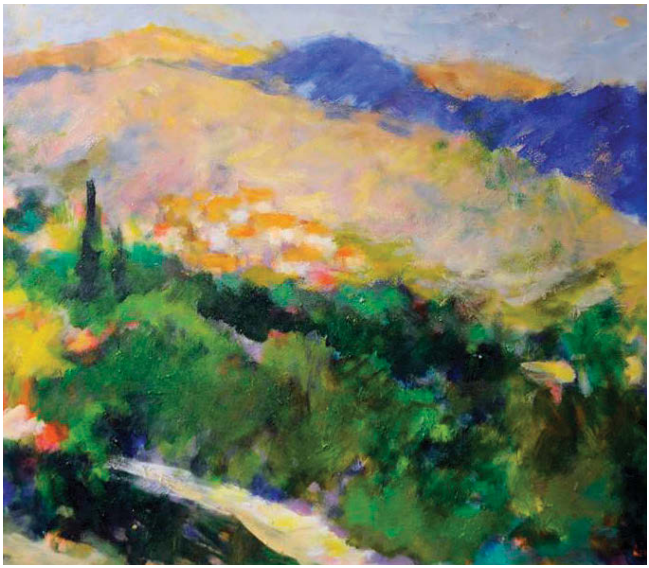
Slobodan Prosperov Novak, 1987.

Cvijeće

Rodio sam se u travi, u cvijeću.
U djetinjstvu mi je pod prozorom
krvava ruža cvjetala, a još prije nje
ružičasta breskva, a prije breskve
bijeli bajami i trešnje.
U uglu naranča bijela miriše snažno.
Cvjetovi se šarene, lete leptiri,
ovce beru žuti kapin, ruta miriše
i poponac ljubičasti i pelin.
Šipci se crvene u Mare.
Zove me cvijeće djetinjstva i radosti.
Gledam ga kratkovidnim očima
i slušam kako mu srce lupa.
Smiješim se obojenim čaškama,
gledam ih a one gledaju sunce
i njemu se i meni smiješe sretno.

Antun Masle, 20. st.

Teško je govorit o gospodarstvu u selu kakvo je Imotica. Bolje bi bilo govorit o golom preživljavanju koje se unđe odvijalo kroz stoljeća; o borbi s okrutnom prirodom od koje se otimalo sve što se oteti dalo; o gladu i neimaštini što su dojuče unđe vladali; o životu koji se, ipak, moro živjet. A živjelo se od zemljoradnje, od držanja ajvana, od čelarstva, od hranja i prodaje ljekovitog i začinskog bilja, od tradicionalne proizvodnje klaka, od hranja i prodaje drva za ogrjev te ponešto od lova.

Imotica i zemljoradnja! Može li se govorit o zemljoradnji u selu koje polja ko da i nema? Ili bi bilo pravilnije govorit o kamenoradnji? Zato i ne koristim izraz poljodjelstvo, ijako je on u suvremenom našem jeziku odnedavna nadvlada izraze ko što su poljoprivreda, zemljoradnja i ratarstvo. Za Imoticu se čini najprikladnijim zadržat izraz zemljoradnja i radi tega što su se ljudi u njoj odvazda doživljavali i nazivali baš zemljoradnicima.

Bere Mare kadunje

Sije Mare kadunje
U tu svetu neđelju.
De je rjeđe sijala
Tu je češće nicalo.
Brala Mare kadunje
U tu svetu neđelju.
Otud idu mornari:
“Po što, Mare, kadunje?”
“Svaka kita po dukat;
Mornarima i po dva.”
“Beri, Mare, kadunje!
Donesi ih na broda!
Bi će tebi i po tri.
“Ubra Mare kadunje;
Odnese ih na broda.
Otisnu se skalica,
Ode Mare niz more.

Odoše mi goveda

Gun-gu, pustite mi ruku!
Odoše mi goveda
Preko brda golema.
Nema niko za njima,
Samo muva i obad
I đevojka Ljeljana,
Nosi kitu nevena
Da zakiti đevera
Đever konja vada
Ispod bjela grada.
Opanci mu klapaju,
Obojci mu padaju,
Sindžiri mu zveče,
Đevojke ga neće.

Nikola Tolja, 2011.

DUBROVAČKO PRIMORJE

Primorčica na vodu polazila,
Putem sama sobom govorila
Nitra sam mlada Primorčica.
A kada je nadošla
I na vodu se naginjala,
S radošću je govorila:
Lijepa li sam Primorčica,
Još da imam crne oči
Sve bi momke namamila
U Primorju i dalje od njega.

Narodna

Zaljubiše se momče i djevojče
u najljepše doba od godine,
u proljeće kad im cvjeta cvijeće.
Za tu ljubav niko i ne znade,
osim jedne ptice kosovice.
Kosovica kazala grančici,
a grančica zelenoj travici,
a travica bijelim ovčicama.

Kazivala Ane Pitarević u Majkovima

PELJEŠAC

Raznolikost krajolika produljenog poluotoka pruža se među otocima u more obrisima visokih gora. Sunčani obronci dozivlju u skladna naselja, zelene gajeve i vrtove, na prostrane vidike. Svi pozivi privlače; duge zidine, blistave solane i grozdovi školjki u plićacima Stona, vinogradi uz brjegove pružene Janjine i raskriljene Kune, lozom obavit prisoj Dingača. Grli nas mirnim svijetlom sjevera Trpanj i zove širokim vidicima i pješčanicima juga Orebić, obuhvata širokim obalama i morem Lovište. Svi nude vedrine ugođaja, hladovinu borova i česvina, ljepotu vječnog rasta čempresa u maistralu Sredozemlja. Ulomci kamenih ukrasa, srušene utvrde i grobovi svjedoče da su Iliri u prapovijesti, Rimljani u poganskom i starokršćanskom, a Hrvati u srednjevjekovnom dobu i na Pelješcu branili svoja ognjišta i izvore, zidali svoja svetišta i pristaništa. Njihove crkvice pleternim ukrasima i freskama pokazuju u Stonu, Janjini, Orebićima i na Majsanu da su i ovdje stvarali već u ranom srednjem vijeku.

Cvito Fisković, 20. st.

Razveseli svijetlo lice.
Na, Žo, na Žo, djevojčice.
Želna svrha. Brieme utječe,
Ah, molim te, dođ do Žala.

Ivan Gundulić

O drago more moje, ja te volim,
I sve ljepote ja bi za te dao.
Od tebe ništa milije mi nije!
Noću i danju tebi duša hrli;
Svrh tebe kruži, cjeliva te, grli,
I na tvom valu sunča se i grije

Aleksa Šantić, 19./20. st

Kad mislim na Trpanj, tad vidim mnogo crvenog sunca, koje stoji u podnevu, bijele užarene hridine i modro more, tako modro, da to ne može pojmiti nitko tko to nije vidio.

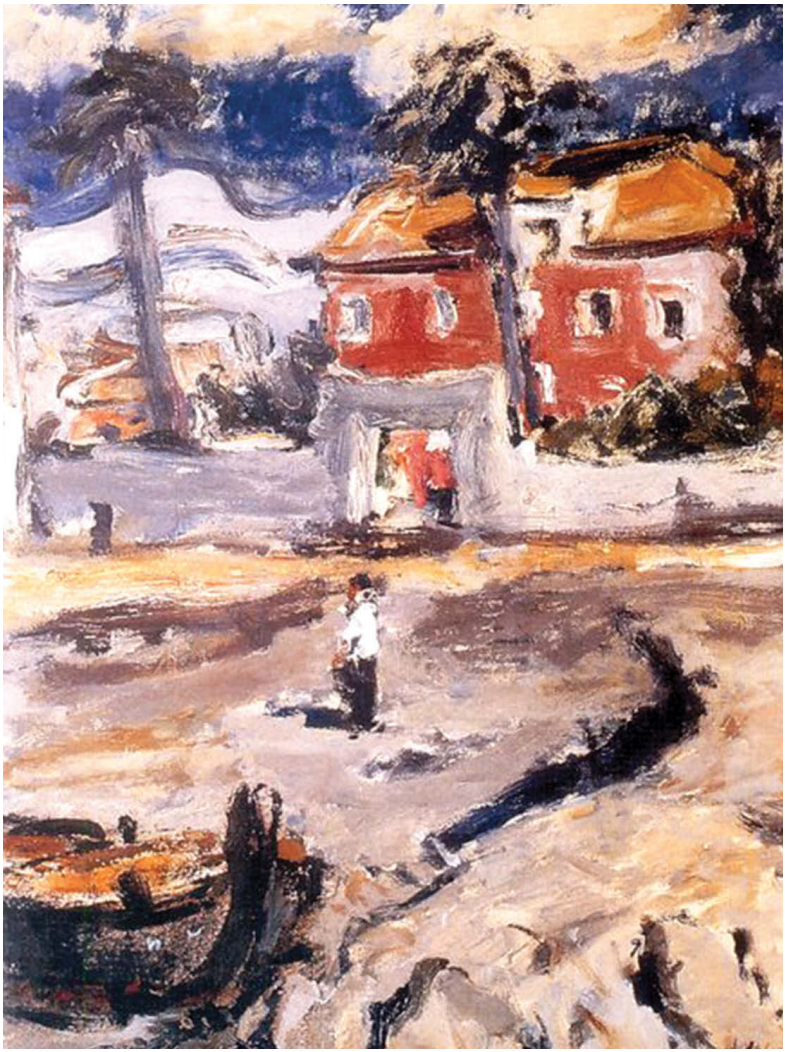
Paula Preradović, 1911.

o more, milo moje s hladnim uvalama,
o otočići, škripi, mrkente i kuci
valića i vjetra žubori i zvuci
ne mogu dalje od vas, srastao sam s vama…

Dinko Fabris, 20. st.

Budite hrabri, kapetani
Zastali pod čemprsima Gospe od Karmena –
muk širom otvorenih prozora
govori da su vaša djeca ostarjela,
da su vaše kuće opustjele,
da su vaše majke pokopane
pod čempresima.

Vojo Šindolić, 20. st.

Stonskoj kamenici
pri svjetlu untrašnje svijeće

Hiniš ti da si kamen, ali skrivaš
u sebi ono što i žena krije,
duboka svjetlost kojoj nebo bivaš,
kad otvore te silom, sva se slije
u prezreno ti zrcalo što stoji
ponuđeno za odraz ovom svijetu
našem u kojem more što se poji
budi u nama pomamu i sjetu.
Prinosimo te, slatku kakva jesi
i gorku, sebi požudno na usne,
nalik na pričest i svi naši grijesi
iščeznu začas, tvoje nas otajstvo
iskupi, ali ponove se gnusne
te kretnje - tebi počast i izdajstvo.

Luko Paljetak, 20. st.

Ljeto A. D. 1999.

U tebi je Delić svoje šale solju
začinjao, Crijević u zidine one
uklesao razlog, Sabo zlu je volju,
s Podzvizda te gledeć, dvomorski ti Stone,

davao za osmijeh daleke gospoje
de costumi santi, onaj nebog Glušac
što kao i Sasin u tebi je svoje
provodio dane, jeo slani krušac.

A nama je sladak ovdje kruh i vince,
rakija i smokve, kamenice (hrana
bogova za ljude, nas, njihove since)

i gizdave ove dikle naših dana:
ne srći za njima, mogneš li, odoli,
jer osvrneš li se, bit ćeš šaka soli.

Luko Paljetak, 20. st.

Trpanj

...Trpanj ćuti. Pred njim leži voda plava.
U daljini s lađe laterna se žari.
U obruču spila, ko same utvari
Što iz mora streme, mali zaton spava...

Aleksa Šantić

Kad mislim na Trpanj, tad vidim mnogo crvenog sunca, koje stoji u podnevu, bijele užarene hridine i modro more, tako modro, da to ne može pojmiti nitko tko to nije vidio. Za stvaranje ove nepojmljive opojne boje izgleda mi da se uzelo sve što je modro na svijetu , sve svijetlosti i sve dubine...U ovom zaljevu, sa šumovitim brdima u pozadini, leži Trpanj, bijeli gradić koji nitko ne pozna. Nitko od onih mnogih, koji su sada već otkrili Dalmaciju i s palube velikih brzih parobroda, s bedekerima i lepršavim koprenama, promatraju ovu zaboravljenu divnu zemlju.

Paula Preradović, 1911.

Kučište pri otvoru vode

Hladna vodice
Mila družice
Došli smo k' tebi

Ti ćeš nas prati
Svojom čistoćom
U svim potrebam
Najboljom bojom

Svi smo veseli
U našem selu
Er nam počinak
Na tvome vrelu

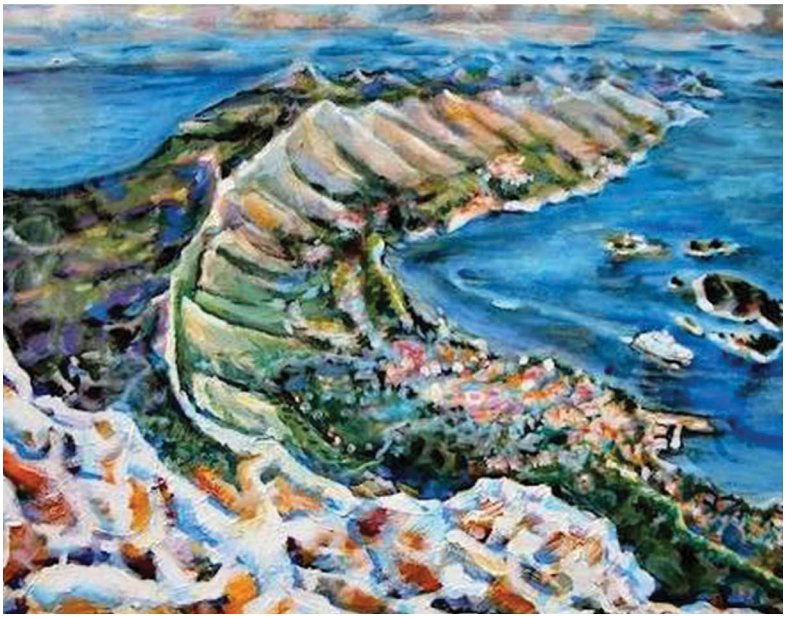
Mila kitica
Tvoja „Perjanica"
Nek resi lica
Mladih djevojčica

Pozdravljamo te
U vis kapice
Teci nam uvijek
Do zadnje kapljice!

Emilija Petković rođ. Štuk, 19. st.

Pisma o Jeriću

Kod Kate Žuvela u selu Buntilića
Svakog jutra čut je starog Jerića,
Sa Katom se svađa, kune i proklinje,
Dok mu kafu dade, pak na pižul side.
Na glavi mu šešir, velik bez korduna,
Posidila brada ko u kakvog baruna,
iskrpana jaketa sa vrićom i telom,
Pod kolinom mu gaće podvezane
kurdilom,
A na svakoj nozi postol svoje vrsti,
U ruci mu štap od bambusove trsi.
Na pižulu sidi, kafu s mlikom pije,
Fetu kruha kvasi, prste obliznije,
Dajte mi još kafe, mater vam vašu,
Da vam koze i ovce povedem na pašu.
Pak kada se dobro ujutro najede,
Svačije on brave na pašu povede,
One za njim idu, sve ga već poznaju,
Pak ih redom kupi po selu i Kraju.
Od svih su najgore Domine koze,
One mu pobignu i u tuđe lozje,
Tek kad ih nestane tad ih doziva,
Nekada ih kune nekad blagoslivlja.
A, kako je Jerić često slabe volje,
Kada na njih više ćut ga je u škoje.
Od Velike Ponte sve tamo do Perne,
On ih redom pase dok nazad ne krene,
Baš puno ne gleda po čijem ih pase,
Glavno da ih site on dovede nase,
On ide redom od kuće do kuće,
Dok sebi za platu panatiku stuče.

On najbolje prođe u Dome i Marije,
Jer mu one dadu da se dobro napije,
On je kuntenat te on ide doma,
Sam sa sobom zboreć „Ma ona je dobra“.

Ostale ga žene ne pjažaju,
Jerbo ga one slabo trataju,
Pak se na njih naljuti svašta im reče
I koja krupna infanalo uteče,
Al ga one isto puno ne obadaju,
Jerbo one njega dobro poznaju.

Vinicije A. Lupis, 19. st.

KORČULA

Ornamente od svijeta, famozna Korčulo!

Jerolim Kavanjin, 17. st.

Ostat će mi uvijek u živoj uspomeni prvi pogled i posjet grada Korčule. Iz otvorene morske pučine na jugu otoka Hvara dolazio je parobrod u kraj, koji su, malo po malo, sve to više zatvarale naoko visoke gore Pelješca i Korčule. I podno tih zelenih kulisa, a iz mirne i glatke plave površine korčulanskog tjesnaca, nikao je iznenada grad Korčula. Bjelasao se u sjaju sunca i primicanjem parobroda sve te većma naličio na one modele grada, što ih u ispruženoj ljevici nose sveci prikazani kao gradski patroni statuama ili na starinskim slikama.

Ljubo Karaman, 19./20. st

Stari grad je sagrađen na malenom poluotočiću što strši iz otočkog kopna sred Pelješkog kanala. Sam izbor tog mjesta bio je historijski uvjetovan obrambenim razlozima. Nalazi se naime sred prometnog morskog kanala kuda prolazi trgovina, ali i napadači. Stoga stari stanovnici Korčule izabraše ovaj poluotočić da se bar donekle odijele od kopna, na hridini opkoljenoj sa tri strane morem, koje je oduvijek branilo naselje. Glavni im je cilj pri izboru ovog položaja bio dakle obrana s kopna, gdje se neprijatelj, iskrcavši se na šumoviti otok, mogao jače učvrstiti, dulje zadržati i opsjedati grad. Stoga su baš s kopnene strane kule i zidine pojačane, a uz njih je i jarak.

Izložen tako na vidljivom i prometnom mjestu, grad se morao utvrditi i njegove kule i zidine skupa s onodobnim društvenim uređenjem i konfiguracijom zemljišta uvjetovaše i unutrašnji raspored određen smišljenim rasterom građevnih čestica. Bitna oznaka korčulanskog ambijenta bit će stoga, ponajviše zbog strmih i uskih ulica, ugođaj tvrđavne, obrambene zbijenosti.

Cvito Fisković, 20. st.

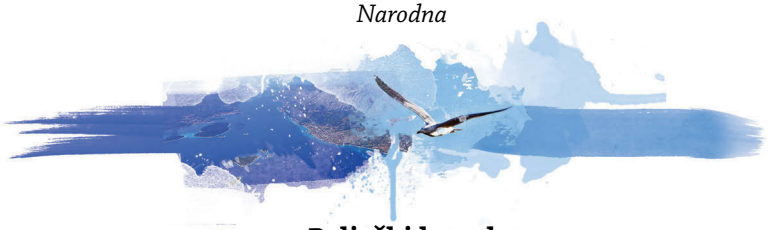

Valja ončas ostaviti geografske opise krajolika, te se naći na pelješkoj strani kopna kako bismo s visine Podgorja promotrili neusporedivu ljepost i divotu grada Korčule, otočne sjeveroistočne obale i korčulanskog arhipelaga. Mnogi koji su odrasli u po ljepoti znanom zavičaju, ne mogu zatomiti izraz divljenja – barem usporiti vožnju ili korak na orebičkim stjenovitim Kapetanima kada im pukne pogled na korčulansku panoramu. Na takvim se mjestima doživljaj lijepoga pretače u gotovo idealnu sliku svijeta, sliku 'raja na zemlji'; onu sanjanu sliku ljepote i harmonije o kojoj ljudska duša (ponajčešće samo) mašta.

Maja Nodari, 2001.

Nasrid Luke na Lučici
Bor se zeleni
Zaliva ga luška mladost
Pa se veseli

Narodna

Pelješki kanal

Srebreno jutro. Upravo je maestral svojim snažnim zamahom otr'o modru ploču neba. Nestale su mrlje i razdrte prnje oblaka, što su prekrivale azur. Maestral je očistio sve. Zasvijetliše boje, uobličiše se magle i izviriše jasne forme. Konture ocrtaše nedaleke gradine, utvrde, kule, terase, palače, tornjeve i balkone. Srebro se prosu po čitavoj slici. Iza mutne koprene omarne južine pojavi se svijet u svoj svojoj bistrini. Prene se sve i zelen i stijenje i otoci u dalekoj perspektivi.

Oživje sve kao da se vratilo zdravlje. Srebrotkane masline otkriše bjelkaste svoje lepeze lelujajući se na pobjednom vjetru jutra i sunca. Miris svježine zastruji. Krila su čilog vjetra zaustavila podmukli šum, siktanje i bacanje južine o kamene ploče. Tek je zaostao lagani udar vala, što se kao od šale šegačio, sigrao i bacakao pjenom po pržini. Šuljao se on među izgrižene hridi i brbljao tamo val pjesmu maestrala, prelijevao srebro po rupama i prebirao sitni pijesak na žalu.

Ljubo Babić, Maestral, 1931.

Misterij poluotočića

A divotica se Korčula, ljepša od svoje lijepe Bule, kraljice moreškanata kada skine velo – pod koprenom jutarnjeg crvenila u zoru vidi najjasnije s Andrjićevog kampanila Sv. Marka, s krova grada! U jasno se jutro otkrije ona podatno, pa joj vidiš sve kapilare uličica, sve krovove i solare, sve punte i pjacete i široku plavu pučinu što se oko nje stere s oblinama malih otočića. i kad te opiju slike blaženstva iz visine, kada se, a nikada se ne možeš zasititi tako lijepa prizora, odlučiš vratiti dolje, nađeš se na trgu pred čipkastom katedralom.

Maja Nodari, 1999. st.

Smokvica, na rubu dolomitne zone posred otoka Korčule, Smokvica Kao naziv naseljenog mjesta (ojkonim) nastao je prema biljnom svijetu (fitonim), prema smokvi (Ficus carica), slasnoj voćki iz porodice dudova, koja se uzgaja u toplijim krajevima radi jestivih sočnih plodova, bogatih šećerom. Smokvica privlači bojama i mirisima. Smještena ispod brežuljka Obale s plodnim smokvičkim poljem ispod i ispred sebe, poznata po grožđu i vinu pošipu, na glasu zbog smokvičkih bajama (mekiša), prasaka i šljiva, kako je zapisano u korčulanskim studijima Marinka Gjivoja. Smokvica je usred Korčule, njezin agrar i podrumarstvo.

Zvonimir Šeparović, 20. st.

Kraj otoka sriće jedno misto biva
Vela Luka lipa, krasna i jedina.
Vela Luka zdravo, tin moj rodni kraje
Nek ti živi Pinski rat i Kale,
Bobovišća i sve tvoje vale.

Narodna

Sve je grožđe potrgano, jematva je gotova. Mažemo se moštom po licu, to je ko zavjetni znak. Veselje je potisnulo trud i znoj. Žene se rastrčale, beru mirisne divlje ruže i pletu vijence okite maštil. Mečar ga ponosno nosi iza gonjača i pjevajući vraćamo se kući ... Družilo se, pjevalo se, voljelo se i rađalo se. Mukotrpno je bilo ali slast druženja i smijeh nikada slađi nego tada.

Mara Margaritoni, 20. st.

Foretićeva vrtna korta

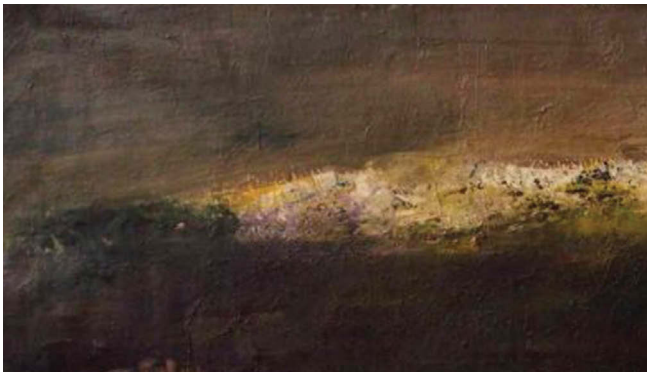
Kad uđete u raskošni vrt te palače, koja se u svojoj unutrašnjosti dijeli na dvije zgrade, ostajete jednostavno zapanjeni bogatstvom prizora.
Vrtna korta okružena predivnim raslinjem dekorirana je mitskim figurama i kiparskim djelima te završava kapelom za brojnu pobožnu grupu ukućana i njihovih gostiju. Dok stojite na ulici, pred ulaznim vratima, ne možete naslutiti ni djelić onoga što vas čeka u unutrašnjosti te prividno čedne zgrade koja se izvana ne želi izdvojiti od ostalih zadanosti predjela.

Svaka od uskih i strmih kaleta najstarijeg dijela grada Korčule, što su poredane tako da sprječavaju propuh, uspijeva barem na kratko vrijeme osvojiti vlastitu izoliranost, djelujući kao da je sama na svijetu i da joj više ništa ne treba. Tako i toliko zgusnutih zgrada starinskog kova, posvećenih sivilu svojeg autentičnog kamena i dostojanstvu svojih drevnih oblika, teško je susresti igdje na našem Mediteranu, inače izrazito sklonom otvorenosti i dozivanju obzorja. Tu vas, međutim, nitko nema namjeru zvati niti ćete ikoga ugledati na nekomu od bezbrojnih prozora.

Ako ste se, primjerice, odlučili za kružnu šetnju oko te poluotočne gradske jezgre, budite spremni na nove nasrtaje raznih emocija. Kroz kratko vrijeme susrest ćete se sa sve četiri strane svijeta, a more će vam neprestance nešto dojavljivati i zahtijevati da se to u vama pretvori – premda niste pjesnik – u nešto nalik pjesmi. Stizat će poruke s dalekoga, tramontanskoga morskog zapada, dovikivat će vam pozdrave Sveti Ilija s Pelješca, došaptavat će se s vama obližnji otočić Badija, daleki Mljet i još dalje Lastovo, ali najganutljivije će u vama odzvanjati glas Dubrovnika koji

se skrio tamo u istočnoj daljini iza *Boka Falsih*, odakle stižu šiločine i lebićade, pa društveni život s prirodom postaje iznimno bogat i pun obećanja.

Anatolij Kudrijavcev, 20. st.

Na krajnjem jugu, u najvećoj skupini otoka srednje Dalmacije, Korčula je i najnaseljeniji otok te odavno prednjači u broju stanovnika, ali i gustoći dokaza civilizacijskog razvoja. Toliko obrađene površine na drugim otocima nema te prevladava slika prirode pripitomljene marom čovjeka. Sav su pak prostor omrežila razmjerno velika naselja, a u ravnoteži razmještaja onih nisko na obali mora i onih poviše na padinama brda očituje se narav opstanka mnogih povijesnih naraštaja. Uz sasvim zasebno strateško značenje glavnoga grada, ka istočnom kraju porinutoj Lumbardi pripisuje se najstariji postanak, a Veloj Luci uvučenoj u zaljev na drugoj strani, najmlađi. Svaka za sebe sljubljene su s morem prisnije negoli mnoga naselja drugih otoka.

Igor Fisković, 20. st.

Mirisi, boje i ognji

Slučajni pogled na plod još zelene naranče koju je vjetar bacio na sivi pločnik pred crkvom Svih svetih podsjeća da u kamenom gradu postoje i unutrašnja dvorišta s vrtovima... I ulice grada krase bugenvilije, fikusi, pelargonije, hortenzije i drugo cvijeće. Iako je pitke vode uvijek bilo malo, samo kišnica iz gustrine što se skupljala s krovova, ona se dijelila s raslinjem po vrtovima i ulicama. Njegovanje „bilinskog" svijeta, koje služi kao ukras, jelo, začin jelima ili se koristilo u ljekovite svrhe, oduvijek je na Korčuli dio kulture življenja.

Stanka Kraljević, 20. st.

Neka je sa srećom – početak je teksta tzv. Lumbardske psefizme, kamenog natpisa iz IV./III. st. pr. Kr. o osnivanju helenske naseobine, nađenog na Koludrtu u Lumbardi 1877. g. Taj izvanredni i raritetni tekst, među samo nekoliko takvih iz helenskog svijeta, zapis je o osnutku polisa Isejaca, o raspodjeli zemljišta, hore, te o stanovnicima.

Nikša Petrić, 20. st.

Jedan od najznačajnijih sredozemnih špiljskih lokaliteta, Vela spila bila je kontinuirano nastanjena od kraja paleolitika do sredine brončanog doba, a život prapovijesnog stanovništva u tom dugom razdoblju otkrivaju nam 8,8m debele naslage iznimno bogate artefaktima.

Dinko Radić, 21. st.

Grad od iskona

Za nastanak grada Korčule bitan preduvjet bio je utemeljiteljev svjesni napor da se postignu jedinstven red i ljepota, u kojima i danas uživamo, doživljavajući taj promišljeni pothvat kao simbol ideala, okamenjeni san.

Joško Belamarić, 2005.

Vjerovatno nigdje u svijetu na tako malom prostoru nisu postojala dva različita tipa mačevnih plesova koji su sačuvani do danas: lančani plesovi s mačevima – kumpanije, i bojevni mačevni ples – moreška.
Bule svoju ulogu doživlajvaju kao najveće priznanje koje je djevojka iz Korčule mogla dobiti, kao doživotnu čast. Za njih je bula ličnost, snažna žena, a ne uplašena djevojčica, žena koja točno zna što hoće i ne dopušta da je itko otme, već se bori i brani, a to se najbolje pokazuje glasom i dikcijom. Biti bula danas je „ponos, čast, hrabrost, ljepota, ljubav prema Korčuli i sve nešto lipo“.

Iva Niemčić, 21. st.

Macola, lito, pičindur, pikun, majinc, zubara, tajenta – zvone u ušima nazivi starih jednostavnih alata kao što su nekada zvonili po kamenu. u svijetu je danas u uporabi precizan, tih alat, ali na Vrniku više nema kamenara iako zalihe kamena premašuju milijun kubika i moglo bi ih se eksploatirati još nekoliko tisuća godina.

Ernst Jünger, njemački književnik, u pogovoru svog romana *Na mramornim liticama* govori kako je u opisivanju imaginarnih predjela u kojima se on događa koristio najljepše krajolike koje je, kao neumorni svjetski putnik, vidio tragajući za ostacima nepatvorene prirode. Među nekoliko lokaliteta spominje i pogled s jedne crkvice na Pelješcu na nisku otočića što se zabiserila između Korčule i Orebića. Pokušao sam otkriti koji bi predjel u romanu to mogao biti i mislim da nisam pogriješio kad sam ga prepoznao u poglavlju koje se događa u Marini. U stilu svoje visokomimetske proze, Jünger je vjerojatno predjele volio sagledavati s visine, pa mu se korčulanski arhipelag otočića i grebena, promatran možda s crkvice Gospe od Anđela, učinio pitomo razvedenim.

Od prvih djetinjih ljetovanja na Vrniku, gdje mi je rođen otac, isti krajolik sagledavam iz žablje perspektive i još se, tome je već pola stoljeća, ne mogu nadiviti njegovoj veličanstvenosti, ljepoti i jedinstvenosti. Premda nisam obišao toliko svijeta kao Jünger, slažem se s njime da je to možda jedna od najljepše oblikovanih pejzažnih cjelina na svijetu.

Dalibor Foretić, 20. st.

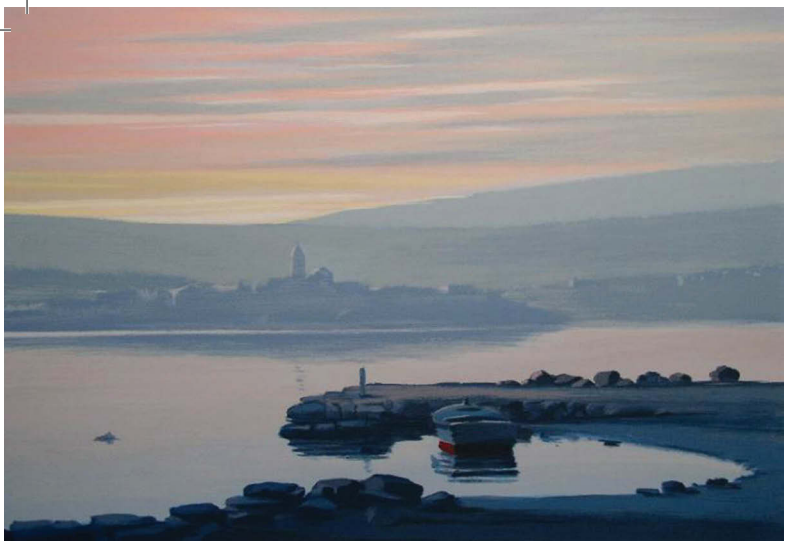
Biseri iz kajuže

Uske uličice, drvored, park, crkva s visokim zvonikom te prostrani trg s ložom daju velikom selu urbani izgled, ali valja prošetati i do uvala i lučica sa sjeverne i južne strane otoka, gdje je niklo još jedno cijelo Blato.
Blaćani su uvjereni da je Blato pupak svita.
Plodne površine i obilna voda nisu česti na Mediteranu i u Dalmaciji se Blatsko polje može mjeriti jedino s neretvanskom dolinom.
Zlinje pod lipama.

Ana Biško, 21. st.

Godinama sam, odlazeći brodom rano ujutro iz Vele Luke, ostavljajući iza sebe tu božansku idilu, davala sebi obećanje da ću jednog dana zauvijek ostati tu, na tom otoku i prepustiti se miru maslina, rogača; danas moji puti postaju sve kraći, a udaljenost mog otoka sve manja.

Meri Cetinić, 20. st.

More, bogatstvo šuma i kvalitetan kamen te plodna zemlja odredili su sudbinu žitelja otoka Korčule. More ih je hranilo (ribarstvo), ali i povezivalo s jadranskom i mediteranskom kulturom, koje su se na otoku ispreplitale i uzajamno obogaćivale.

Težaci, ribari i pomorci stoljećima su izgrađivali i uljepšavali grad Korčulu koji ponosno bdi nad Korčulansko-pelješkim kanalom, kao i ostala mjesta, stvarajući skladan otočki krajolik, sliku koja ublažava oprost života na otoku.

„Ornamente od svijeta, famozna Korčulo!“, uskliknut će korčulanski pjesnik iz 17. stoljeća, očaran urbanim, umjetničkim i duhovnim vrijednostima, skladnošću i ljepotom grada. Korčulani su tijekom stoljeća njegovali crkvene, narodne i obiteljske običaje, narodnu nošnju i pjesmu, svoje viteške igre i sve je to i danas živo, otvarali su škole, osnivali čitaonice i glazbena društva, koja su čuvala narodni jezik.

Franko Oreb, 20. st.

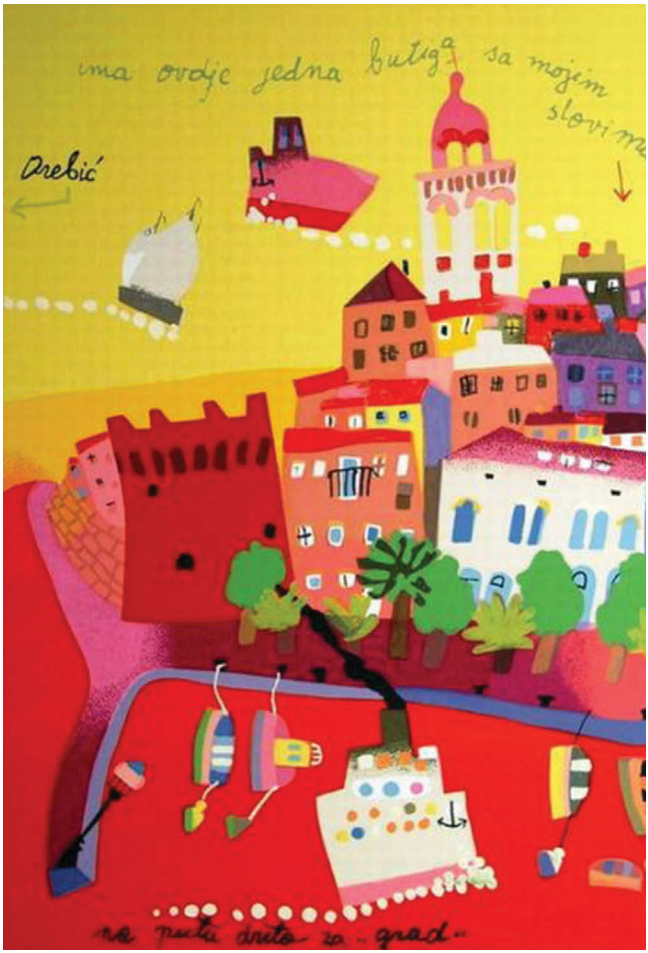
Lipi bili škoji moji, kako cukarini na modroj gvanćeri
razasuti ...
Rano jutro ...
Kofica je puna lunpari ...
Freških, tek uparanih ...
Opalila me vlasinica,
Oli sunce ...
Vrišću me ramena ...
Kvasina je lik da ga nema ...

Politak
Grozje črno i bilo, mast, drofe, slačica,
sumpor i bačve,
Konoba vre, živi kako nikad,
A sunca je sve manje ...

Jadranka Žuvela, 21. st

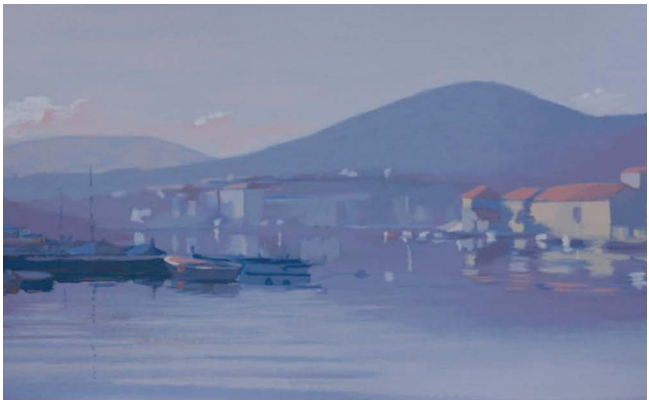
Malo je koje ime europskog srednjovjekovlja pobuđivalo i još pobuđuje pozornost kao ime Marka Pola (1254. – 1324.), prvog europljanina koji je zahvaljujući stjecaju povijesnih okolnosti i poduzetnom duhu svoga oca Nikole i strica Mate proputovao i temeljito upoznao Daleki istok.
Nikada na svijetu nije živio čovjek,
kršćanin, saracen, Tatarin ni pogan, koji
je svijet toliko istraživao, kao što je to
učinio gospodar Marko, sin gospodara
Nikole Pola, otmjeni i veliki građanin
Mletaka. Amen. Amen.

Vladimir Deplolo, 20. st.

Na otoku bogom danom za uzgoj vinove loze vjekovima se oblikovao prepoznatljiv sortiment, u kojem dominiraju Grk, Pošip, Rukatac i Cetinka, a od crnih Pagadebit (Plavac mali) i Plavka.

Nikola Mirošević, 1985.

Bonaca u Veloj Luci

S miron sniva misto moje,
U bonaci barke stoje.
S miron sniva svaka kuća,
Još je malo do svanuća.

Oseka je nisko pala,
Zavonjala cila vala.
Vonja vala kako cviće,
Čisto jutro sada sviće.

A iz magle sve pomalo
Izviruje misto malo.
Ne vidi se riva vela,
Samo vrh od kampanela.

Bonaca je kako uje,
Nima ćuha sve miruje.
Samo kaleb kliče, kliče,
Zora sviće, ribe bi će.

Izvor Oreb, 20. st.

LASTOVO

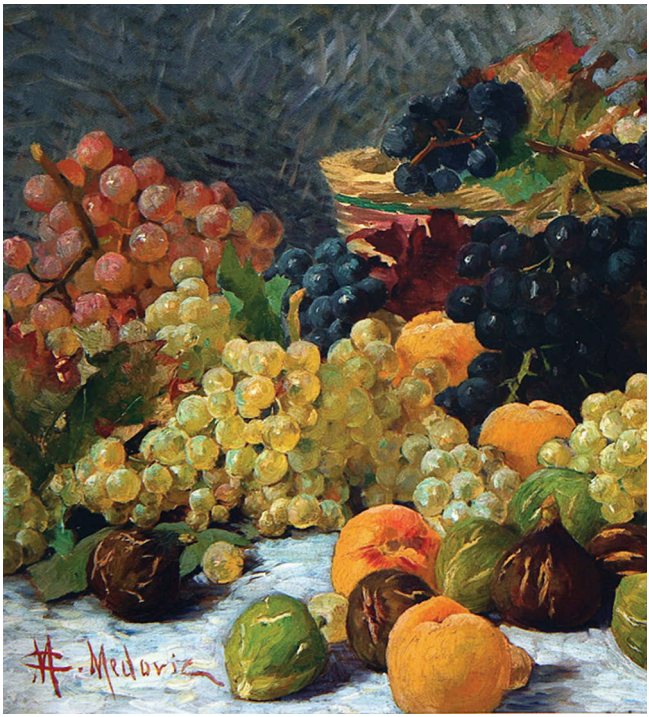

No dosta je stići u selo Lastovo u kasni sumrak, vidjeti njegov petostoljetni obris na padini, oslušnuti govor, popiti jednu domaću lozu u Buffetu gđe Anke i shvatiti: sve se promijenilo na svijetu osim Lastova.

Milan Milišić, 20. st.

Zaustavljam se zapanjeno promatrajući smolu kako se ljepljiva cijedi iz masivnih debala, i plamteće cvjetove geranija, zvončića, bugenvilija i oleandara, i pomidore i tikvice što zriju u povrtnjacima, nabrekle i teške, poprskane blatom od zalijevanja, i čini mi se da sam sasvim blizu svojoj suštini u svemu tome čudesnom životu što snažno tuče iz suhog i prašnjavog tla i razdire koru voća da bi slatkim sokovima pojio ose."Prolaze brodovi, trube u čast, zvone na uzbunu." Na terasi gostionice u trajektnom pristaništu u Ublima pogled mi počiva na liticama izlokanim valovima i izbijeljenima solju nad kojima se diže bujno zelenilo borova i česmina.

Ante Tomić, 20. st.

Na južnoj strani otoka Lastova duboki je zaljev Crvena luka. Prema otvorenom moru štiti ga poluotok Škriljeva (Struga). Tu je na brijegu još 1818. postavljen prvi pomorski svjetionik…To je osim onih na Palagruži, Savudriji i Porreru bio jedan od najvažnijih svjetionika na istočnoj strani Jadrana. Osiguravao je važan plovni put na njegovoj otvorenoj strani.

Stanko Piplović, 20. st.

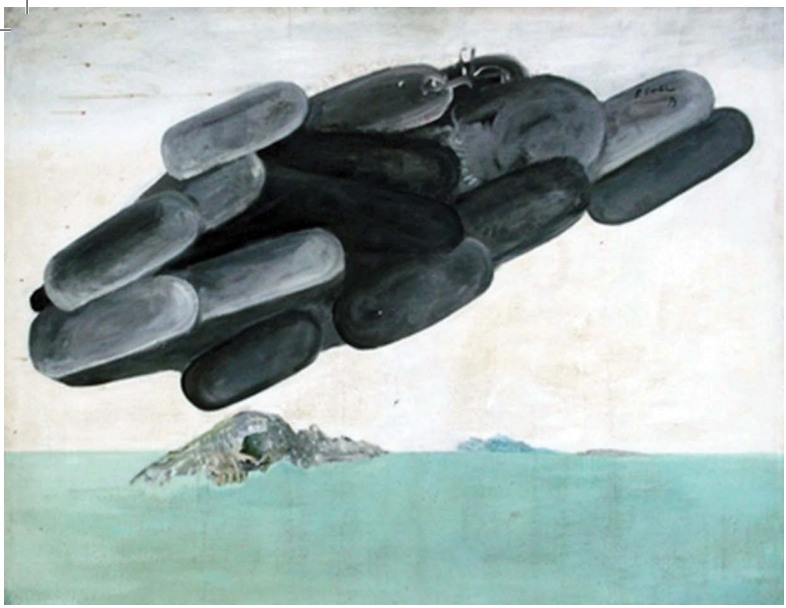

Pučinska je divota Lastova mamila ljude od pretpovijesnih vremena, pa su ga uzeli, s njim i njegovu, za Lastovce, svetu zemlju, izuzetno brojna hraniteljska plodna polja, otočke guste šume alepskog bora i hrasta crnike čiji je odsjaj u čarobno čistom i bistrom moru smaragdnozelen.

Širi se i u ovoj noći miris iz lastovskog cvjetnjaka, miris medenog kaćuna i zečine, a iz te se oaze netaknute endemske Prirode pomoli gdjekad i lastovska gušterica, gnijezdi se gregula, plače ptica artina (kako mi je njen ton oslikao Lastovac, maestro Ivo Dražinić), pučinu nadlijeće sivi sokol i sredozemni galeb, a najljepši im podvodni, modri svijet Jadrana od davnina čini suzvučje bogatim nalazištima crvenih, bijelih i crnih koralja, lovištima jastoga i snažnih al' opasnih murina, morskih „tigrova".

Posvojili su Lastovci svoj otok i on njih, utisnuli jedan drugome odlike osobitosti, nepokorenosti, samosvojnosti, jer kad si tako daleko sav si svoj.

Maja Nodari, 21. st.

Lastovski Poklad je stari lastovski običaj koji legenda spominje 1483. godine, a povezan je s opsadom Korčule od Katalana (Maura). Legenda kaže kako su u srednjem vijeku Mauri opsjedali grad Korčulu, te su poslali svog glasnika na Lastovo, da od stanovnika zatraži predaju. Lastovci su izaslanika zarobili i zatvorili. Zbog toga su ljuti Mauri uputili svoje brodovlje prema Lastovu, kako bi ga pokorili. Iznenada se podigne jako nevrijeme, raspr̀si neprijateljsko brodovlje, te oni u neredu pobjegoše. Na to sretni Lastovci izvedu zarobljenika i posade ga na magarca, te ga uz porugu provedu kroz selo. Od tada pa sve do današnjih dana, svake godine održava se lastovski Poklad. On se odvija po točno određenim pravilima i proceduri. Neobičan je i nema sličnog u bilo kojem dijelu svijeta. Lastovci ovaj običaj ljubomorno čuvaju.

Stjepan Tafra, 20. st.

Selo je raslo na strmenoj padini amfiteatralnog oblika iznad polja. Položaj na kosini brda omogućavao mu je pogodu jedinstvenog vidika na svijet, svijet građen na okomici od polja nas kojim svilo selo, podigla crkva i knežev dvor do kaštela na Glavici, na toj okomici se nanizahu, kao na simboličkoj ljestvici, svi egzistencijalni njegovi pojmovi rada života, morala, vlasti i zaštite, od tla do neba.

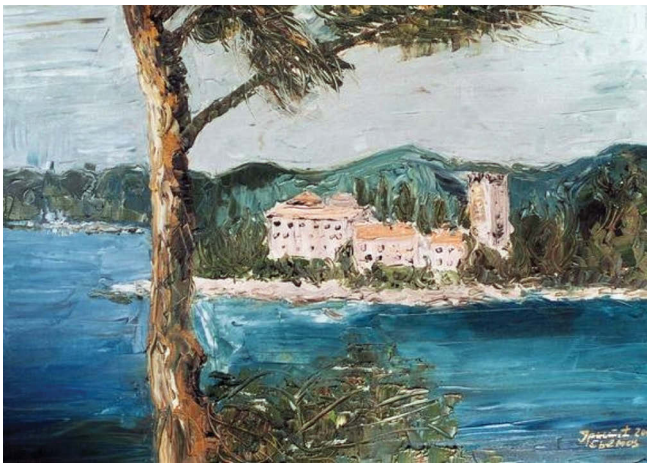
Josip Belamarić, 20. st.

MLJET

U vrijeme rimskih careva Mljet je bio mjesto progonstva. Danas se tamo možeš dragovoljno sam prognati. Slatko je to progonstvo.

Luko Peljetak, 2012.

Tamo gdje otok na zapadu završava, nalazi se morski zaljev velike površine koji se naširoko poprijeko proteže. Na to mjesto vode tijesni prolazi, i manji čamci jedva mogu unići dapače se i njima može spriječiti ulaz ako se zatvori stijenom. Reći ćeš da je ovo mjesto priroda htjela hotimice sakriti od pogleda onih koji ne razumiju. Zaljev dakle počinje od veoma uskih ulaza, rasteže se naskoro u dovoljno širok bazen. Naokolo sa svih strana opasuje ga omorikova šuma koja je samonikla. I kako se s najvišeg vrha vrletnog brežuljka spuštaju borovi do morske površine, ako se tko vozi lađom gdje se morska obala malo uzdiže, taj kao zapanjen plovi kroz zelenu šumu. Površina mora je smirena kao zrcalo i mirnije prosijava nego samo ulje. Po čitavom dnu naširoko su razasute svakojake vrste školjki i ostrige koje ne bi čeznule ni za Lukrinskim jezerom ni za divnom Bajom. Prijatno je također ovdje gledati različite igre i česte bitke ljuskavog jata: ti samo baci mrežu pa ćeš naskoro donijeti kući trilje teške tri funte i ribu zlaćanih šara i goleme jastoge i bezbroj drugih riba kojima je od starine sjajna raskoš gozbi dala i ime i vrijednost. To mjesto ništa ne duguje ljudskom umijeću: priroda, koja daleko nadilazi umjetnost, urešena svojim bogatstvom, sama je tu stvorila sve što je prikladno i korisno.

Đuro Ferić, 18. st.

Galebi,
putnici mora,
i sunce
što život daje,
u osvit
sjajnih zora,
dok oči tvoje sjaje,
mrmore tiho
mirno
kroz rasplet
beskraja vječna...

Stijepo Stražičić

Zora na Mljetu. Obećanje vječite mladosti koje žena daje muškarcu, putniku. Govor besmrtnog smrtnom. Psihička stabilnost. Joga.
Žena u polju u takvo jutro. Pregiba se. Luk i kupus u njenim rukama. Iz zraka kao da još nije iščilio vonj jaraca od prošle jeseni. Žena se pregiba, njezina vesta se zateže oko boka. Grmovi vrijesa, prvi pijetao, visoko uzdignute kubice divljeg češna. T je *molu,* čudotvorna biljka. Njome bi vas, ako vam je fortuna naklonjena, u pravi tren darivao Hermija.

Pregiba se. Luk. Ona obavlja svoj posao zarana. Listovi kupusa u njenim rukama – čista pornografija. Nisko sunce lukavo se proteže kroz vinograde, bistreći nešto oko komostri i kamenica. Erotika Mljeta počinje duboko dole gdje su izvori slatke vode i uspinje se dah polako kroz bezbroj špilja, jazina, puklina ... Mirisi ključaju, plode se međusobno. Obruči, bačve i vino. Ovdje je sunce višak milosti koji prelazi u nasillje milosti.

Milan Milišić, 20. st.

Stabla se spuštaju sve do mora i zasjenjuju obale; voziš li se naokolo lađicom, ploviš zapravo šumom.
U vodama im se natapaju prignute žile i krošnje na kojima vidiš grozdove prilijepljenih školjki i koje možeš ubrati kao voće s grana.

Ignjat Đurđević, 17. st.

Mljet je naime lijep i kad je bez senzacija. On je čista otjelovljena ljepota, a ono nešto sicilijansko što se ovdje lako prepoznaje dolazi od toga što je za mnoge Mljet otok-pričin, otok koji se želi dosegnuti, ali do kojega rijetko i teško stižu. Po tome je on carstvo čežnje za drugim!

Slobodan Prosperov Novak, 1987.

MLJET

da vještina ne zamre
sve sa puno duše
uz čašicu i priču
dobrostiv ljubazan
dobre volje
iz naizgled neupotrebljive
osim za potpalit vatru
oganj
bezvrijedne divlje krive
nazbljene šibe
vješte ruke
u vrše pletu
bit će jastoga bit će gruja
bit će kijerni crneja
i ostale manje plemenite
i više plemenite
bit će svake
ribe

Nikola B. Stražičić, 1993.

Mljet je otok s jezerom najljepše morske vode, sa školjkama koje se hvataju za borove grane uronjene u val, s čitavim grebenima grimiznih koralja što cvatu ispod premodre površine. U kasne noćne sate vjetar kao da ti u uši donosi koralno pjevanje iza zidina starog benediktinskog samostana.

Luko Paljetak, 2012.

NERETVA

Delta najljepše kraške rijeke istočnog Jadrana, Neretve, ne naziva se bez razloga Obećanom zemljom - Misirom. Oku ugodni pejsaž ljudima daje bogatstvo kopna i vode. Između bezbrojnih kanala rađa se južno voće i domaće povrće u nekoliko berbi, a u kanalima sve rjeđe, ali još uvijek značajno, nadasve znamenita neretljanska jegulja i uvijek dobrodošli cipli. U susretu rijeke i mora rodilo se obilje školjaka skrivenih u mulju i pijesku delte. Mnogi, a osobito malakolozi i sladokusci traže ih i u njima uživaju. Hutovo blato nadaleko je poznati ptičji rezervat. Ornitolozi iz cijelog svijeta imaju ga u svojim kartama obvezatnih zaustavljališta. Najljepši je zimi kada se ovdje odmaraju ili stalno borave mnoge vrste iz sjevernih europskih predjela.

Adam Benović, 20. st.

Na Neretvi vodi ladnoj

Na Neretvi vodi ladnoj
lipa Mara robu prala,
lipa Mara robu prala,
na drači je razgrćala.
Vrag donese mlado momče,
i ukrade Mari gaće.
plače Mara i nariče:
„Ja ne žalim svoji gaća,
Već ja žalim sitnog veza
Što sam vezla misec dana.“

Narodna

Vratim li se

Tek slična jedna rijeka teče
Što me presušuje
U mandarina preobraća
I ja plutam
Ovim unedoglednim predjelima od prije dolaska
Ispred se sve teže razaznaje

Stjepan Šešelj, 20. st.

Pjesma kojoj nedostaje buka

Hodati zanesen uz rijeku, uz lastare,
kušati najdublju vodu oko Narone;
skupljati krljušti kad sijevaju planktoni,
potom zaspati ispod niskih nebesa.

Naći ključeve od riznice, od vrata,
znati da si tamo gdje ta vrata jesu,
imati sve što ona zaključavaju.

Sjaj i daljina kroz koju nisi hodio
s kriptama isposnika, sa slijepcima.
Ali sada ostavi sve i slušaj pjesmu
kojoj nedostaje buka. Tek šum slabašan val.

Vladimir Pavlović, 20. st.

„...Oj, Neretvo, bujna raskošna dolino,
O tebi pjevaju more, maestral i bukara vina.
Rasti, cvjetaj, junačka kolijevko stara
Hrabrih sinova, smjelih gusara.
Po tebi ptice pjevaju, ribe šetaju,
Svoje noge hladiš u plavom moru...“

Ivica Žderić, 20. st.

Manji čamac se naziva trupa, Podrijetlo riječi pučanstvo traži u dalekoj prošlosti kad su se prvi, primitivni čamci izrađivali od trupa stabla ili, kako ono to kažu, od dubenica iz trupca. Ti čamci, pričaju oni, nisi imali rebara lukoča. Riječ lukoć nepoznata je podrijetla. Puk je pak tumači samim oblikom rebara koji je poput luka i tupog kuta od 130 stupnjeva. Upozoravaju i na hercegovački naziv za jarak ili jendek tj. na pojam lukoća jer da i jarak ima lučni oblik u svom dnu i nagib prema gore.

Trpimir Macan, 1990.

Uzoru dana 22. lipnja odjedrio sam praćen povoljnim vjetrom u Opuzen. Stigao sam na taj otočić, utvrđen zemljanim nasipom i okružen siromašnim morlačkim nastambama, što se nazivaju seoskim kućama, od kojih je jedna pravoslavnog obreda. Ugostila me gostoljubiva obitelj knezova Nonkovića, pruživši mi nesvakidašnje izraze pažljivosti.

Lov jegulja je u ovim neretvanskim močvarama obilan i znamenit. Povrće, kukuruz, pšenica, masline i murve proizvodi su kojima obiluje ovaj kraj, po kakvoći zemlje

usporediv s talijanskim tlom. Kobnost poplava kako Neretve tako i mora, jer je njezina površina čak ispod morske razine, ne pruža nikakvu nadu u poboljšanje životnih uvjeta njezinim stanovnicima, gotovo uvijek izloženima pogubnoj groznici, koju je profesor Pujati u knjižici *De marbo Naroniano* nazvao neretvanskom, ali danas je ova groznica gotovo u potpunosti iščezla.

Giacomo Concina, Putopis iz Neretve, 1804.

Kraj Norin je živija tuj na Kuli norinskoj i on je ima ćurlu od gudina, a uši od kozlina i njega je bilo sram ić vanka. On je dao naređenje da ga je dolazilo od svake kuće po jedan brijat, onda bi ga pogubija, tako da ne kaže drugomu. I dolazi red jednog samca u majke sina, i ona je kukala, žalila je, umisila pogaču sa mlikom iz svoji prsiju i poslala kraju na dar, da ne bi izmolija milost da ga ne pogubi. I on je doša k njemu i dava mu tu pogaču i kraj počeja da jide i bila mu je pogača previše slatka. Kraj ga pita kako može bit tako slatko. Onda on njemu sve ispriča kako mu majka zamisila svojim mlikom za milost njemu, i onda mu je oprostija život. ("Onda smo braća" - upadica Šime Šiljega.) I strogo mu je zapritija da ne smi nikoma da kaže.
I on je iša kao čobanče uz ovce, uz živo, i on je trpija i trpija i sve mu na jezik dolazilo da bi kaza nekome, taki je isan, jelte, da ne može trpit, mora da kaže drugu ili prijatelju. I on je iskopa rupicu u zemlji i prignija se i šapnija zemlji i sve njoj kaživa što ima on. Kroz nekolko vrimena nikla trava, kao trstika, neki opet kaze vrba, onda su čobani dilkali sa nožićima, pravili svirale, i kad je zasvirala, ona svira:

U našega kraja od Norina
glava oci gudina,
a uši od kozlina.

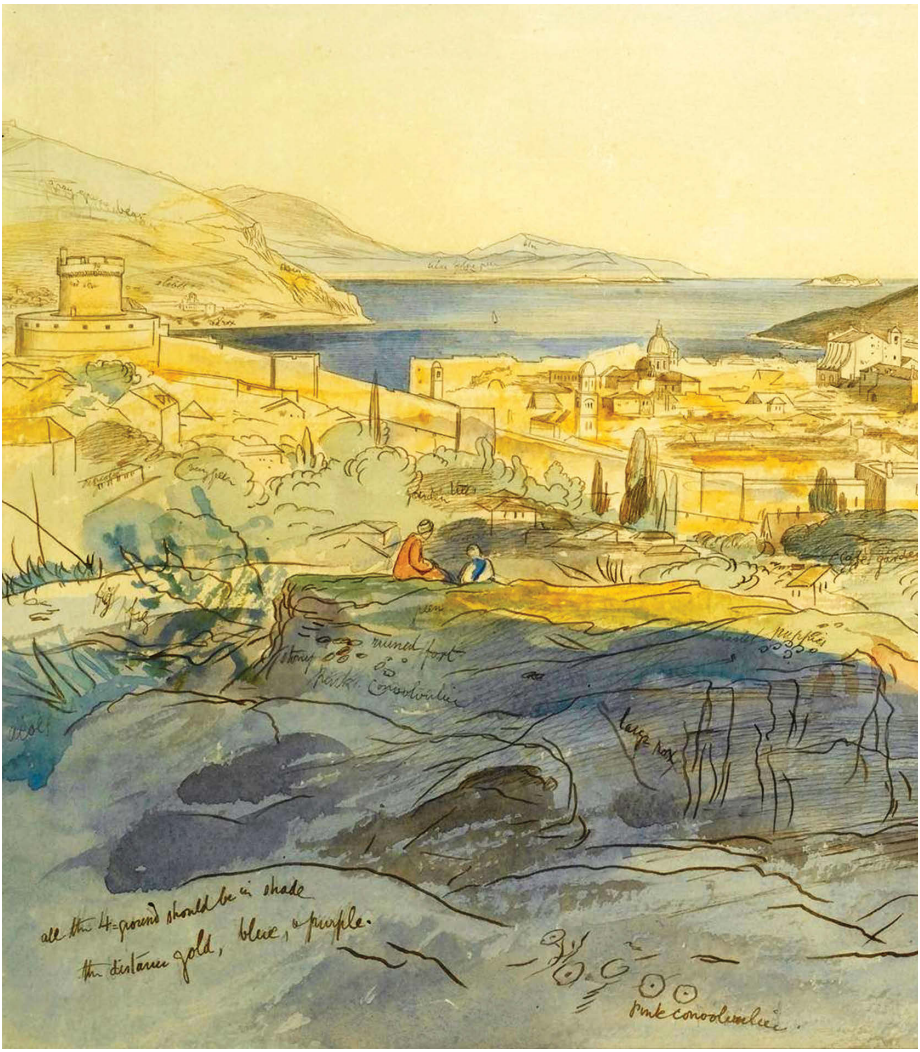
On je to čuo di ti čobani sviraju i skočija u vodu i, kako su stari pričati , na Kuli je skočija, na Krvavcu se okrvarija, na Opuzenu se opuza, kako na Kominu, sad ne znam.

ZAGONETKA
Skaće po putiću
u zelenom kaputići
i viče bakaka, bakaka. (Žaba)

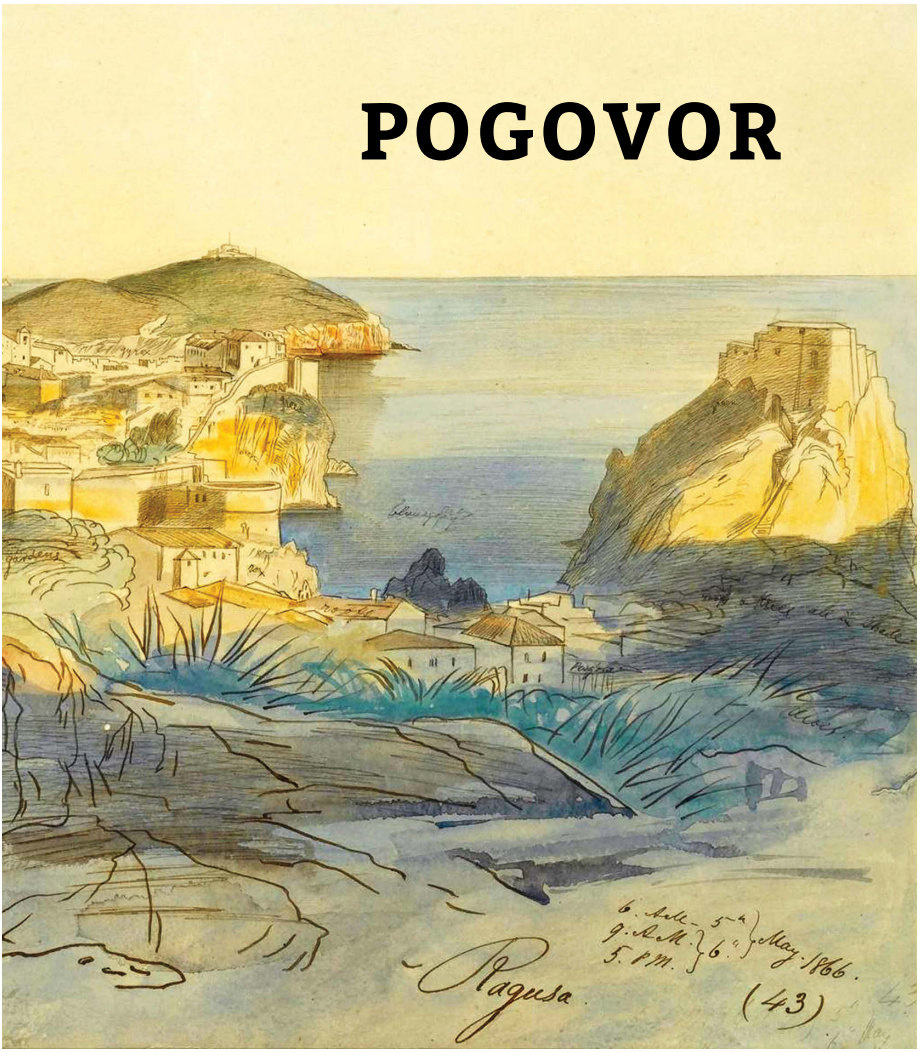
Maja Bošković – Stulli, 1987.

all the 4=ground should be in shade
the distance gold, blues, purple.
pink oleanders

POGOVOR

Od ljepote vrela

Svaki začetak pokušaja mogućeg zapisa o krajobrazu, onog koji nas okružuje i onog kojeg prizivamo u ljetopisima osobnih odrastanja pa i u prigodama kada nas zateknu mijene kojima svjedočimo i godine koje bi nas trebale činiti mudrijima, zapravo je tek eventualni izgovor za novu priču o ljepoti. Još jedan pokušaj sabiranja i slaganja primisli nekih uresnih koje se otimaju strogoj definiciji, klasifikaciji ili urednoj evidenciji. U startu uzaludan pokušaj koji obeshrabruje ali i, istovremeno, nadahnjuje i priziva. Bakrorezi, akvareli, ulja na platnu starih i poznatih i nepoznatih nekih majstora, kolekcije razglednica (crno bijelih, obojanih i u boji), najrazličitiji obiteljski uslici u prirodi i preslike iste u fotoaparatu zatravljenog zatečenog zatočenika ljepote, tek su onaj mogući zorni trag kojim možemo hoditi ispod oblaka sitni u svojim neskromnostima. Ne ostajući ljepoti dužni, mnogi su je pokušavali zapisivati. Opisivati. Domišljali cijele glosarije koje bi koristili. Dopisujući je. Za svoje uspomenare je otimajući i u dnevnike slažući znajući unaprijed, da je svako datiranje tek konvencija. Koja služi biografijama. Onih koji su se

potpisivali. I u literaturu sklanjali. Ponekad. Unaprijed znajući za svoj uzaludni posao, ali uvjereni u nužnost potrebe bilježenja svakog ushita. Pred mijenama krajobraza kojem su priroda i vrijeme ostavili trag. Onaj neponovljiv biljeg kojeg svatko na svoj način dešifrira. I tumači. I u svoj vlastiti uranja alibi tajeći osobne razloge. Slaveći gradove, mjesta, šume, obale, spomeničke tragove, biljege baštinske i tradicijske, zalaske i izaske sunca, mjesečine i vjetrove još dok su u pupoljicima svojih (i naših) ruža bili skriveni.
Što je ostalo? Krhotine ljepote, sekvence vremena, fragmenti prostora i neponovljivosti prirode i, zaboravu otrgnute, riječi. U proze i pjesme složene. U natuknicama izdvojene. Ili sklonjene u fusnote. U hinjenom bijegu od ljepote. Uzaludnom. Ili onoliko koliko treba marnom i zahvalnom baštinskom prosvjetitelju. Dovoljno vješto za radost svakog novog čitanja i upotrebljivo i iskoristivo za legende koje traže slike. Ispod kojih će ih, žarom zainteresiranog suvremenika nekog, usložiti. I konvencija će biti zadovoljena. Slike će dobiti potpise. Citati svoje odraze. I vrijeme će im, koliko god se to činilo nemogućim, ići u prilog. Ljepota i jest zalog trajnosti. Nezaborava. I svevremeni priziv čuda na koja računamo. Uvijek kada pokušamo složiti albume s obiljem stranica punih krajobraza. Obraza prirode bez kraja. I misli likova u slijedu do beskraja. Sna u kojem je kraj susretište likova neki arkadijski. Kojim vlada Krajolik. U priči koja je i bajka i basna i slikovnica i čitanka i sanjarnica. Baštinska. Ona ista bez poglavlja i od jednog dijela. Ko zemlja vječna i vazda cijela. Arkadijske neke zaklade priziv. Zov joj je ljuveni. Ćuti se sol i miriše na jugo i od kamena je Grad. U njemu sve je „sveđ isto“. I ljepota i sklad. Samo nam se, ponekad, učini da je vrijeme stalo.

Davor Mojaš

KRAJODRAZI

Baština
pokretač razvoja
Zajedničke prekograničnе aktivnosti u primjeni novih metodologija na zaštiti i upravljanju prirodnom i kulturnom baštinom na području Dubrovnika i Boke Kotorske
KRAJODRAZI
Vodeći partneri:
Opština Tivat
Trg Pomorske 1, b.b. 85320 Tivat, Crna Gora
Tel./Fax: +382 (0)32 465 340, Fax + 382 (0)32 673 387
E-mail: kontakt@opstinativat.com
www.opstinativat.com
Zavod za prostorno uređenje DNŽ
Petkovićeva 12, 20000 Dubrovnik, Republika Hrvatska
Tel.: +385 (0)20 323 000, Fax: +385 (0)20 323 005
E-mail: zavod.kontakt@gmail.com
www.zpudnz.hr
Partneri i suradnici:
EDITO
Općina Konavle
Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore
Uprava za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore
DUBROVAČKE
DENEA
Ova publikacija nastala je uz finansijsku podršku Evropske unije. Za sadržaj za odgovorni Opština Tivat i Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije i ne odražava nužno stavove Evropske komisije
Cross-Border Programme
Croatia – Montenegro
www.cbccro-mne.org